

C A T E C I S M

Y R

Ymneillduwyr Protestanaidd.

YN CYNNWYS,

2.

I. HANES FERR am yr ANGHYD-
FFURFWYR.

II. RHESYMMAU am yr YMNEILL-
DUAD oddiwrth yr EGLWYS
SEFYDLEDIG.

GWEDI EI FWRIADU

I addysgu a chadarnhau POBL IEUAINGO
ymhlith yr YMNEILLDUWYR yn EG-
WYDDORION ANGHYDFFURFIAD.

O W A I T H

Y Parchedig S. PALMER.

A gyfieithwyd allan o'r

TRYDYDD A R G R A F F I A D.

D E U T. iv. 9.

*Gochel arnat, a chadw dy enaid yn ddysfal, rhag
anghofio o honot y pethau a welodd dy lygaid, a chilio
o honynt allan o'th galon di holl ddyddiau dy ein-
ioes : ond byspysa hwynt i'th feibion, ac i feibio
dy feibion.*

C A E R F Y R D D I N,

ARGRAFFWYD TROS Y CYFIEITHYDD GAN IOA ROSS

M DCC LXXV.

Cofnodiad,

Cyhoeddodd Fedediah Richards
Hfforddwr Rhy Dymofyniad

Cristnogaiidd mewn amrynu
leuedd Gysfithiad newydd

Cryniwedig o'r 2il Rann

o'r Catecism hwn; 1826.

Argraffedig gan Pedr Evans,

Swymmarfon. — tu dalenau 24.

Robt Davies

Cyhoeddwyd yn 1832. Cyfithiad
newydd o'r Catecism hwn, gan
Robt. Jones, Llanllŷfni; gyda rhag-
ymadrodd gan D. Newman.
Argraffedig gan J. T. Jones, Swyddfa
yr Engh, Cwermarfon.

Y

RHAGYMATRODD.

AMCAN y Gwaith canlynol yw hyfforddi a chadarnhau Pobl ieuangc a'r Annysgedig ymhlith yr Ymneillduwyr yn Egwyddorion Anghydfurfiad. Fe obeithir nad edrychir ar y cyfryw Ddiben yn afreidiol nac yn ddifadl.—Nid yw yn afreidiol, gan ei fod yn rhy amlwg fod amryw o Ymneillduwyr yr Oes hon, ond felly trwy Ddygiad i fynu y rhai ni wyddant ond ychydig am yr Egwyddorion, ar ba rai y mae yr Ymneillduad wedi eu sylfaenu, ac ar ba rai yn unig y gellir eu hymddiffyn. Mewn Canlyniad i hyn, y mae rhai o honynt o gyndyn Farn, ac eraill yn ddifatter; ac y mae Achos Anghydfurfiad yn dioddef o'r ddau tu. Nid rhyfedd o's bydd i'r fath gyntaf gyfodi Rhagfarn mewn eraill yn erbyn eu Hachos trwy eu zel anwybodus wrth ei ymddiffyn; nac ychwaith yn fwy rhyfedd o's bydd i'r fath olaf ei adael ef, neu roi Achlysur i eraill i wneud felly, a chyd-ymffurfio â Chrefydd eu Gwlad, pa bryd bynnag y byddo i brofedigaethau oddiwrth Ddull yr Oes, neu fydol Anrhydedd, Elw amserol, neu Gyfeillach dymunol, Perthynafathrachol, neu Gyfleusdra Sefyllfa i nog i hynny, ac yn enwedig pan y ch

at un o'r Annogaethau hyn, Weinidogaeth gywrain, boblog ac efangylaidd. Siamplau o'r fath ag fydd yn rhygl yn ein plith, yn enwedig mewn perthynas i Gydffurfiad achlysurol mewn Lleoedd o Gynhulliad cyhoeddus, lle y mae llawer yn ein plith a chywilydd arnynt i addef eu Hegwyddorion rhag ofn ymddangos yn anfoneddigaidd, yr hyn fydd gyfryw Waeledd ag y tybiai dyn a ddistrywiai ei Ddiben ei hun, ac yn lle eu canmol gerbron Cydffurfwr, a annogai eu Diystyrwch hwynt. — Mae'r hir Heddwch a Rhydd-did a gafodd yr Anghyddurfwr ei fwynhau; a'r Arafwch a flagurodd ymhlith y rhai mwyaf doeth a duwiol o'r Eglwys sefydledig; ac yn enwedig y Diystyrwch ar Lais Cydwybod, a'r dadfeiliad mewn gwir Dduwioldeb ag fydd yn Effaith cyffredin o Lwyddiant allanol, a fu yn Achlysur i wneud Ymneillduwyr yn ddiofal ynghylch deall eu Hegwyddorion, ac yn ddifatter am gynnal eu Hachos. Fe dybygid fod gormod o honynt braidd yn meddwl y tâl i'w gynnal; yr hyn lleiaf nid yw yn ymddangos iddynt o'r fath Bwys ag y tâl iddynt gymmeryd Poen neu ymarfer â llawer o Hunanymwadiad wrth ei gynnal ef. Er eu bod trwy Rym Defod a Pherthynafau neillduol yn parhau i fod yn Ymneillduwyr eu hunain, o's bydd i Elw bydol ddenu eu Plant i Gydffurfiad, nid oes ganthynt ddim i ddywedyd yn erbyn hynny, ond yn hytrach eu hannog i hynny, gan ddywedyd, "Nid ydynt mor
"gyndyn

“ gyndyn eu Barn, a meddwl fod Crefydd
 “ yn cael ei chylymmu wrth un Sect. Y
 “ maent yn adnabod llawer o Ddynion da
 “ yn perthyn i'r Eglwys sefydledig. Y mae
 “ llawer o'r gweddïau yn dda iawn. Hwy
 “ a glywfant lawer o Bregethau da iawn
 “ yn yr Eglwys hefyd; ac y mae rhai o'r
 “ Offeiriad yn Bregethwyr efangylaidd
 “ iachus.” Gwirionedd i gyd yw hyn, ond
 nid yn ddigonol. Yr hyn sydd yn fy arwain
 i ddywedyd am Bwys Achos Ymneillduwyr,
 yr hyn a ddengys Bwys y gwaith canlynol.

Od yw Achos Anghydfurfiad o Ganlyn-
 iad mor fychan ag y gellir caniattau fod Elw
 bydol yn troi y Glorian, ni thâl ef ddim
 mo'i gynnal, a'r peth mwyaf doeth y fyddai
 i'w ollwng ef i lawr. Pe dymunai neb ofyn
 (fel y gall rhai yn ddigon cyttunol â'u Hym-
 ddygiad) “ Pa le y byddai'r Niwaid pe felly
 “ byddai?” Fe gymmer yr Awdwr arno
 i ddywedyd, y byddai yn dra niweidiol i
 Achos Crist'nogaeth Brotestanaidd, yr hwn
 ni's gellir ei ymddiffyn ar unrhyw Egwydd-
 orion eraill ond ar y cyfryw ar ba rai y syl-
 faenodd yr Ymneillduwyr eu Hymneillduad,
 ef yr Hawl o Farn personol a Rhyddid Cyd-
 wybod, yr Adnabyddiaeth o GRIST yn unig
 megis Pen ei Eglwys, a Digonolrwydd yr
 Ysgrythurau sanctaidd fel Rheol Ffydd ac
 Ufudd-dod. Gan hynny, o's rhoir y rhai
 hyn i fynu, neu eu hanghofio, fe all y Wlad
 hon fyned etto ar goll yn y Dyryfni o Goel-
 grefydd

VI R RHAGY MADRODD.

grefydd Pabaidd, a griddfan tan Bwys Gormes eglwyfig.*

Ond i feddwl y goreu; a ydyw o ddim Canlyniad i ni ddwyn ein Tyftiolaeth yn erbyn yr Awdurdod hynny, ym Matterion Ffydd a Chydwybod, ag y mae yr Eglwys honno yn cleimio Hawl iddo, a'r Chwanegiadau hyn i Grift'nogaeth ag y mae hi yn gymmeryd arni i wneud? Neu, a ydyw Athrawiaethau a Gosodiadau yr Efengyl yn cael eu cynnal yn eu Purdeb a'u Symrwydd? Yn ddieu, rhaid i hyn fod o Bwys mawr i Anrhydedd CRIST ac i Adeiladaeth grift'nogol. Ac onid ellir chwanegu? Y mae Achos Ymneillduaeth o Ganlyniad mawr er Cynhaliaeth Rhinwedd a Duwioldeb ymarferol yn y Deyrnas. Na atto Duw i neb o honom feddwl nad yw y rhai hyn i'w cael ond yn unig yn ein plith ni ein hunain; cyfaddefir yma gyd â Phlefer, fod rhai o'n Brodyr cydffurfiol wedi rhoddi y Siamplau mwyaf disglair o wir Foefgarwch a Duwioldeb crist'nogol, ag a allo un Eglwys ymfrostio o'u plegyd: Ond y mae yn rhaid maen-

* Y mae Dr. EDWARDS yn gwneud Cyfaddefiad rydd ac onest ar y Pen hwn, yn deilwng o Sylw yma, "Pe byddai i ni ond agoryd ein Llygaid, ni a gawsem weled ein bod tan Rwymau i'r Ymneillduwyr am y Parhad o'r Rhan fwyaf o'n Hegwyddorion Difeinyddiaeth: Canys pe buasai y tynn Eglwyswyr heb neb Attaliadau, buafent yn dwyn i mewn Babyddiaeth cyn hyn o Bryd trwy eu tra Serch tu ag Rodres a Seremoni mewn Addoliad dwyfol. Felly pe buasai neb Ymneillduwyr, fe fuasai Eglwys Loegr er ys Talm wedi cael ei distrywio." *Edwards's Preacher* Vol. II. p. 132.

maentuwmiu fod gan y Llygriad sydd yn yr Eglwys sefydledig, mewn perthynas i Addoliad, Seremoniau a Dysgyblaeth, duedd niweidiol mewn Ystyriaeth foefol a chrefyddol, mewn perthynas i'r Werin, gan eu gosod i gogleidio Ffurf o Dduwioldeb yn lle ei Grym hi, er bod Calonnau rhai o'i haelodau yn rhydda i gael niwaid ganthynt, fel ag y bu gan rai o Eglwys Rufain. Yn yr ystyr hyn y mae gan yr Ymneillduwyr Protestanaidd fawr Fantais, fel yr eglur brofodd un o'u Hysgrifenyddion, sef Dr. *Watts*, yn ei Gynhygiad gofnygedig i Ymneillduwyr, a gyfieithwyd i'r Gymraeg rai Blynyddoedd a aeth heibio. Y mae natur ein Proffes yn tywys i fwy o Burdeb, yr hyn lleiaf yn yr Ymddygiad allanol; ac y mae ein Rhyddhad oddiwrth Ffurfiau a Seremoniau yn rhoddi i ni Fantais neillduol i edrych at Grefydd y Galon. Rhaid caniattau bod ein Rhydd-did i ddewis ein Gweinidogion, a derbyn a bwrw allan o'n Cymmundeib yn tueddu i Drefn dda a Duwioldeb yn ein Eglwys. (On na b'ai yr Effethiau yn fwy gweledig!)—Gellir dywedyd ymhellach, ac fe'i caniatteir gan Eglwyswyr arafaid, fod ein Hymneillduad ni yn Gynhaliad fanteisiol i Achos Duwioldeb a Rhinwedd, hyd yn oed i'r Eglwys sefydledig ei hun, gan ei fod yn Attalfa i rai o'i Haelodau a'i Gweinidogion hi, yn cyffroi Yspryd o Ymdrech i ragori yn eu plith.

Fe ymddengys oddiar yr Ystyriaethau hyn, ei bod yn gweddu yn dda i Gyfeillion Rhydd-

viii Y RHAGY MADRODD.

Rhydd-did a Chriftnogaeth bur i wneud eu goreu i gynnal i fynu Achos yr Ymneilldu-aeth, ac yn ganlynol i addysgu y Genhedl-aeth ieuaingc yn yr Egwyddorion o hono, fel y gallont fod yn Ymddiffynwyr difigl a rhe-symmol o hono. Y mae y rhai fydd yn Ym-neillduwyr mewn Egwyddor tan Rwymau cryfion tybygid i ddwyn i fynu eu Plant a'u Gwafanaeth-ddynion yn yr Egwyddorion a'r Arferiadau, wrth ba rai y maent trwyddynt eu hunain yn credu y dylent mewn Cydwy-bod lynu wrtho. Ni all Eglwyswyr syn-hwyrol a chydwybodol feio arnynt am wneud felly, ond rhaid iddynt eu condemnio fel rhai anghyson rhyfedd o's na wnant hynny.

Diben y Traethawd presennol yw eu cyn-northwyo hwy yn y Gangen hon o Addysg. Ac fe fydd yr Awdwr yn ei gyfrif ei hun yn happus, o's barna'r deallus ei fod wedi ei gyfansoddi i ateb y Diben hwn. Mae yn gobeithio na ddyd ef mewn Perygl o Farn ga-led oddi wrth neb Aelodau teilwng yr Eg-lwys sefydledig, fel pe byddai yn ddiffygiol o Dynernwch crist'nogol neu o Barch dyledus. Yn wir fe ofidiai i wneud Cam, neu ffino un Dyn cydwybodol yn eu plith: canys y mae gantho Barch mawr i lawer o honynt, a Chyfrinach gariadus â rhai o honynt, yr hyn y mae yn ddymuno i barhau; ac y byddai yn llawen gantho allu cynhyddu Ca-redigrwydd a Thynerwch y naill tu ag at y llall, ymhlith pob enw, lle y mae eu Hym-ddygiad yn ddiargyoeidd; ar yr un Pryd, y
mae

mae efe yn rhydd ac yn wrefog yn ymddiffyn yr hyn fydd yn ymddangos iddo ef, ar ymofyniad ddibartiol, yn fatter o Wirionedd, Rhydd-did, a Chrefydd. O's ysgrifennodd efe yma ryw beth anghyttunol â'r Brosies hon, neu a ymddengys yn rhy far-rug ar yr Eglwys sefydledig, fe obeithia y cyfrifer hynny yn fwy i wrefogrwydd ei zel dros yr *achos* y mae efe yn arddel, nag i un gradd o falais tu ag at y rhai y mae efe yn condemnio eu hegwyddorion. O's ydyw yn Gamsynied mewn unrhyw Amgylchiad a haerwyd yn erbyn yr Eglwys sefydledig, neu neb eraill (yr hyn fydd bosibl lle y mae cynnifer o Bethau yn cael eu hystyried) y mae yn dymuno cael ei wneud yn gydnabyddus o'i Feiau, ac yn addaw eu diwygio yn yr Argraffiad nesaf.

Mewn trefn i gefnogi Llwyddiant i'r Gwaith hwn, y mae'r Awdwr yn ceisio Cennad i fynegi ei Ddymuniad tuag at y rhai a welant fod yn dda i'w annog ef, ar iddynt gymhell y Darlleniad gofalus o hono, a chymmeryd peth Poen gydâ Phobl ieuaingc dan eu Gofal neillduol i'w gwneud hwy yn hyddysg yntho, a phrosi eu Budd trwy ofyn iddynt yr Holiadau pennaf yn y Catecism, er nad yw yn angenrheidiol iddynt gosio yr Attebion bob Gair yngair, ond i ateb yn eu Geiriau eu hunain, yr hyn yn wir a rydd y Prawf goreu o'u Dealldwriaeth o'r Matter.

Nid oes ond un Peth y caf fi chwanegu yn y Lle hwn; a hynny yw, Rhybudd difrifol
i bawb

x R RHAGY MADRODD.

i bawb o'i Ddarllenwyr yn erbyn boddloni eu hunain â'r Wybodaeth mwyaf cywrain o'r Ddadl fydd rhyngom ni a'n Brodyr cydffurfiol, neu ddyfgu eraill ac esgeuluso pethau o anrhaethol fwy o Bwys, a dylid ei ystyried yn wastad fel y Diben pennaf o'r cwbl, sef Profiad o Rym Crefydd yn y Galon, a gwresog Ymarferiad o hono mewn Bywyd. Heb hyn fe all Crist'nogion o bob Enw, ac hyd yn oed Deistiaid, edliw i ni yn gyfiawn, gan ofyn, "Pa Ragoriaeth yr y'ch chwi yn "wneuthur?" Heb hyn, er ein holl Wybodaeth a'n Zel professedig, nid yn unig Eglwyswyr rhinweddol, ond Papistiaid ac Iuddewon, Mahometaniaid a Phaganiaid, a gyfodant yn y Farn yn ein herbyn ni. Cariad at Dduwioldeb bywiog oedd yr Achos o'r Ymneillduad cyntaf, ac a gynhyrfodd Zel ein Tadau yn yr Ymddiffyniad o hono. Ac fel hyn yn unig y gellir ei faentuwmiio yn hir, ac hebddo yn wir prin y tâl ei gynnal. I gadarnhau y Meddyliau hyn, ac i annog Parch iddynt, y mae yr Awdwr yn taer gynghori Darlleniad difrifol o'r Traethawd rhagorol hwnnw o eiddo Dr. *Watts*, a elwir, *Cynhygiad gostyngedig tu ag Adfywiad Crefydd ymarferol*, a gyfieithiwyd i'r Cymraeg rai Blynnyddoedd a aethant heibio, Rhan o Ragymadrodd pa un a gaiff fod yn Ddiwedd glo i hwn.

" Mae yn dra sicr gennyf mai yr Achos
 " mawr a chyffredinol o Fethiant Crefydd
 " ymhlith yr Ymneillduwyr yw Dadfeiliad
 " mewn

“ mewn Bywyd Crefydd yng Nghalonau a
 “ Bywydau Dynion. O's nid hyn fydd ein
 “ Gobaith a'n Hamcan, nid yw ein Gwaith
 “ yn cynnal yr Achos ond o ychydig Bwys.
 “ Beth yr ydym yn feddwl wrth sefyll dros
 “ Ryddid Cydwybod yn ein Hymneillduad
 “ oddiwrth yr Eglwys sefydledig, ond bod
 “ yn effeithiol i ddyrchafu Teyrnas Dduw
 “ ymhlith Dynion, i wneud mwy o Anrhy-
 “ dedd i Enw CRIST ein Iachawdwr yn ei
 “ Ofodiadau, ac i ddwyn yn well yn y blaen
 “ waith dymunol lechydwrriaeth Eneidiau?”

HACKNEY,
 Medi 7, 1773.

S. PALMER.

*N. B. In order to promote the Spread of this
 Publication, and render it so Cheap as to
 enable the Poorest to purchase, our benevo-
 lent Friends in London have contributed a
 large Sum towards the Expence of it, which
 is now sold so low as 16s. per Hundred.*

Llyfrau Cymraeg,

A argraffwyd ac ar werth gan I. Rofs,
yng Ngbaerfyrddin.

I. Dictionary newydd, y Saesonaeg o flaen
y Cymraeg, gan *W. Evans*. Pris 4s.

II. Hymnau a Chaniadau ysprydol, yn Saef-
onaeg, gan *I. Watts*, ac yn Gymraeg, gan
Dafydd Jones, Cyfieithydd y Salmau. Pris
1s. heb ei rwymo, a 18c. wedi ei rwymo.

III. Salmau Dafydd, gwedi eu cyfansoddi
yn ol Iaith y Testament Newydd; yn
Saesonaeg, gan *Isaac Watts*, D. D. ac yn
Gymraeg, gan *D. Jones*, o *Llanwrda*. Pris
1s. a 6cb.

IV. Golygiad ferr ar yr Hanes ysgrythurol,
gan *I. Watts*. Pris 2s. 6cb. wedi ei rwymo.

V. Caniadau dwyfol i Blant, wedi eu ham-
canu mewn Iaith esmwyth, gan *I. Watts*,
D. D. Pris 3c.

VI. Catecism o'r ysgrythur yn nhrefn Gwyr
y Gymmanfa, gan *M. Henry*. Pris Swllt.

VII. Catecism byrraf y Gymmanfa. Pris 2g.

VIII. Taith y Pererin. Pris 9c.

IX. Tyred a Groesaw at Iesu Grist. Pris 10c.

X. Yr Aberth Cymmeradwy, neu Ragor-
iaeth Calon ddrylliog. Pris 6cb.

XI. Y Ffigysbren anffrwythlon, neu Espon-
iad ar Ddammeg y Ffigysbren diffwrwyth.

XII. Hunan-Adnabyddiaeth, neu Draeth-
awd, yn dangos Natur y fath Wybodaeth
bwysfawr, a'r Ffordd i'w chyrhaeddyd.
Yn cynnwys amryw ystyriaethau ar y
Natur ddynol, gan *J. Mason*. Pris Swllt.

C A T E C I S M

Y R

Ymneillduwyr Protestanaidd.

Y RHAN GYNTAF.

HANES FERR am YMNEILLDUWYR.

H. 1. *P*A sawl math o Grefyddau sydd yn y byd?

A. Pedwar: yr un Baganaid, Iuddewaidd, Pihometanaidd, a'r un Grist'nogol:

Heblaw y rhai'n, y mae torfeydd o *Ddeistiaid* ymhob ban o *Europ*, y rhai nad oes ganddynt, fel y cyfryw, na hyw ffurf o grefydd, neu addoliad cyhoeddus. Protestant ffydd yn Nuw, a llawer o honynt sy'n credu fod Byd ddyfod, fel mynegiadau Rhewm, ond yn gwadu pob aguddiad.

H. 2. *P*wy yn gyffredinol a gynhwysir dan yr enw Grist'nogion?

A. Pawb sydd yn proffesu i dderbyn Crefydd y Grist fel ag y mae yn ddwyfol.

H. 3. *P*a beth yw'r gwahaniaeth hynod a gymrodd le ymblith Crist'nogion?

A. Fe ddosparthir Crist'nogion (yn y rhan llewinol + hon o *Europ*) yn Baptistiaid a Protestaniaid.

Mae yn y rhan ddwyreiniol Enw arall, y trydydd, sef rhai o *Eglwys y Groegiaid*, yr hon ar amryw gyfrifon, ymneillduol yn eu Seremoniau, sydd debyg i *Eglwys* Rhafain.

B

H. 4.

H. 4. *Pwy a elwir yn Bapistiaid?*

A. Y rhai sydd o Gymmundeby Eglwys Rhufain, a elwir yn fynych yn Gatholicaid Rhufeinig, ond mwy cymmwys Papistiaid, o herwydd eu hymostyngiad i'r Pâb†, yr hwn y mae y rhan amlaf o honynt yn ei dderbyn ac yn ei anrhyddedu fel Ficer Crist ac Esgob ar bawb.

† Papa yn Lladin, oedd Enw a roddwyd ar y cyntaf i bob Esgob, ond gwedi'n fe'i priodolwyd ef i Esgob Rhufain, pan drais-feddiannodd ef y swydd o ben Esgob.

H. 5. *Pwy a feddylir wrth y gair Protestaniaid?*

A. Rhoddwyd yr Enw hwn i'r rhai a dyftiol-aethodd yn gyntaf yn gyhoeddus yn erbyn cyfeiliornadau Pabyddiaeth; sef yn *Spire* yn hir *Ellmyn*, (Germany,) 1529; ac oddiwrthynt hwy, hyd heddyw, cymhwysir ef at y Crist'nogion hynny yn gyffredinol (yn y gorllewin) y rhai nad ydynt Bapistiaid.

H. 6. *A ydyw'r Protestaniaid yn Lloegr mewn undeb yn eu ffydd a'u dull o Addoliad?*

A. Nac ydynt; fe'u dosparthir hwy yn Gyddfurfwyr ac Anghyddfurfwyr, neu fel y gelwir hwy yn gyffredin Eglwyswyr ac Ymneillduwyr.

H. 7. *Pwy rai a elwir yn Gyddfurfwyr, neu yn Eglwyswyr?*

A. Y rhai sydd yn cyddfurfio â'r dull hynny o addoliad, a'r ffurf o ddisgybliaeth eglwysig, a sefydlir, ac a gynhelir yn Lloegr gan y llywodraeth.

H. 8. *Pwy a feddylir wrth yr Enw Ymneillduwyr?*

A. Arwyddocâd priodol y gair yw dynion o wahanol feddyliau (mewn unrhyw beth) ond arferir ef yn gyffredinol yn awr am y rhai nad ydynt yn cyddfurfio â'r eglwys sefydledig, ond yn cyfarfod er addoliad dwyfol mewn lleoedd o'r heiddo eu hunain; yn fwy neillduol y cyfryw sydd

fydd dan y tri cyfenw canlynol, *Presbyteriaid, Independiaid, a Bedyddwyr* *.

* Fel eu gelwir yn gyffredin, er mwyn byrdra, ond yn fwy cymmwys, *Gwrtbwynnebawr Bedydd Babanod*.

H. 9. *Pa bryd y dechreuodd yr Ymneillduwyr yn Lloegr?*

A. Yr oedd yn ol iawn ystyr y gair, Ymneillduwyr yn Lloegr yn hir cyn dyfodiad y Diwygiad.

H. 10. *Pa beth a ydych chiwi yn meddwl wrth y Diwygiad?*

A. Ymwrthod â Phabyddiaeth, yr hon oedd dros lawer o flynyddoedd y grefydd sefydledig y wlad hon, ac o fewn ychydig holl Europ.

H. 11. *Pa beth y gelwid y rhai a neillduasant oddiwrth eglwys Loegr, cyn iddi ymwrthod â Phabyddiaeth?*

A. *Lolardiaid* (enw o waradwydd yn cyfateb i'r enw *Ffanaticiaid*†) a *Wicliffiaid*, am eu bod yn cosleidio athrawiaethau Wicliff†, yr hwn oedd y dyn cyntaf, o unrhyw fri, a ddinoethodd athrawiaethau Pabyddiaeth yn Lloegr.

† Llyfenw a roddwyd ar Ymneillduwyr.

† Cafodd ei eni yn *Wicliff* agos i *Richmond* yn sir Gaer Eferoc, (Yorkshire) 1324, astudiodd yn coleg y Frenhines (gwedi'n yn coleg Moreton) *Rhydydyn*, lle yr oedd ychydig amser yn Broffeswr Disinyddiaeth. Fe ddaliodd y rhan fwyaf o'r pyngciau hynny, trwy ba rai yr adwaenwyd y Puritaniaid ar ol hynny. Ysgrifennodd amryw draethawd yn erbyn athrawiaethau Pabaidd, ac efe oedd y cyntaf a gyfieithodd yr holl Fibl i'r Saesonaeg. Yr oedd ei hyfdra a'i zêl o'r fath ag y darfu iddo ddanfôn cyffes o'i ffydd at y Pâb gan hybysu ei fod yn ewyllysgar i'w hamddiffyn hi yn *Rhusain*. Bu lawer o flynyddoedd yn weinidog yn *Lutturworth* yn sir *Lester*, lle, er y perygl y darfu ei zel i'w ddarostwng iddo, y gôrphennodd yn heddychlon ei ddyddiau, 1384.

H. 12. *Pa bryd y dechreuodd y Diwygiad yn gyhoeddus yn Lloegr?*

A. Yn nheyrnasiad Brenhin *Henri VIII.* 1538, pan ddarfu iddo amrafaelu â'r Pâb, a gwadu ei ben lywodraeth yn eglwys Loegr, am iddo ballu awdurdodi ysgariaeth y Frenhines.

H. 13. *Aoedd yr eglwys mor ddiwygiol ag i foddioni pawb o egwyddorion Protestanaidd?*

A. Nac oedd; canys er bod amrafael rhwng *Henri* a'r Pâb, fe wnaeth act er cadarnhad rhai o'r cyfeiliornadau mwyaf aethus mewn Pabyddiaeth, yr hon a barodd farwolaeth am ysgrifennu neu ddweud yn eu herbyn; mewn canlyniad o honi fe losgwyd llawer o Brotestaniaid.

H. 14. *Pa fodd yr aeth y Diwygiad ymlaen yn y teyrnasiad nesaf?*

A. Tywysog rhagorol a duwiol oedd *Edward VI.* yr hwn a ganlynodd *Henri*, er yn ieuaingc iawn, ac fe helaethwyd y Diwygiad yn amlganddo. A bu archeſgob *Cranmer* yn offeryn glew yn hyn o beth, yn enwedig i ddiwygio ac ail argraffu y Bibl Saeosnaeg, a pheri iddo gael ei ddarllen yn yr eglwys.

H. 15. *A gadwyd unrhyw beth yn yr eglwys, yn y teyrnasiad hyn, ag oedd dynion yn pallu cydffurfio ag ef?*

A. Do; llawer o feremoniau a gwisgoedd Pabaidd, yn erbyn pa rai y darfu i lawer o ddynion, a rhai Esgobion, dystiolaethu, ac ammeu i'w harfer: yn enwedig Esgob *Hoper*, yr hwn yn pallu cymmeryd ei gyſlegu mewn gwisgoedd Pabaidd, a garcharwyd, a'i fywyd fu mewn enbydrwyd.

H. 16. *Pa hyd y teyrnasodd Edward?*

A. Fe fu farw yn y seithfed flwyddyn o'i deyrnasiad (yr hon oedd 16fed o'i oedran) ac fe deyrnasodd Brenhines *Mair* yn ei le ef, yn y flwyddyn 1553.

H. 17. *A wnaeth hi ddim tu ag at berffeithio'r Diwygiad?*

A. Naddo; ond llawer o rwystr iddo; ac mewn mesur mawr hi a ddadymchwelodd yr hyn a wnaeth-

a wnaethpwyd yn y teyrnasiadau blaenorol, trwy adferid athrawiaethau, seremonïau, ac addoliad pabaidd.

H. 18. *Pa beth oedd stad pethau ymblith yr ymneillduwyr oddiwrth yr eglwys yn ei theyrnasiad hi?*

A. Y rhifedi o honynt a gynnyddwyd yn fawr; ond gommeddwyd iddynt rydd-did cydwybod, ac a gawfant eu herlid gyda llawer o greulondeb. Ffodd lliaws mawr o honynt dros y moroedd, yn enwedig i dir yr *Ellmyn*, lle y blagurodd y Diwygiad. Llosgwyd llawer o rai a arofasant gartref * ymblith pa rai oedd llawer o Esgobion. Ar y cyfrif hwn fe'i galwyd hi, "*Mair y Frenhines* waedlyd."

Archesgob *Cranmer*, Esgobion *Latimer*, *Ridley*, *Efarar*, Esgob *Ty Ddewi*, *Hwyper*, Dr. *Taylor*, Meistr *Rogers*, *Bradford*, *Philpot*, &c. Yr holl rhifedi o'r dynion a losgwyd yn nheyrnasiad hon oedd (yn ol cyfrif cymhedrol Esgob *Burnet*) 284. Ond fe ddywed *Grindal*, ei gyd-oeswr, eu bod 800. Heblaw y rhai'n, bu farw 60 mewn carcharau.

H. 19. *Pwy Esgobion oedd mwyaf egniol yn cyflawni cyfreithiau gwaedlyd Mair?*

A. *Gardiner* Esgob *Winchester*, a *Bonner* Esgob *Llundain*; y rhai a hoffasant weled y creulonderau mwyaf echryslon yn cael eu gwneud, a'r diweddaf mewn amryw bethau a'u cyflawnodd hwynt ei hunan.

H. 20. *Pwy a deyrnasodd yn lle Brenhines Mair?*

A. Ei Chwaer Brenhines *Elizabeth*, yn y flwyddyn 1558. Yr hon, er ei bod, yn gyffredinol, yn chwennych dwyn yn y blaen y Diwygiad, oedd yn rhy ofnus o ddigio y Papistiaid, a hithau ei hunan yn rhy chwannog i seremonïau Pabaidd, ac yn dra awyddus i ddal i fynu ac eistyn ei hawdurdod mewn matterion eglwys.

H. 21. *Pa esmwythder a gafodd y Protestaniaid yn ei theyrnasiad hi?*

A. Er iddynt gael uchel ddisgwyliadau oddiwrthi,

wrthi, fel y dychwelodd y ffoaduriaid, yn nheyrnafiad *Mair*, adref pan ddaeth hi i'r Goron, gwelfant fod ammodau cydffurfiad mor gyfyng fel na allasai llawer ddim mewn cydwybod i gyd-fynio â hwynt.

H. 22. *Pa wahaniaeth a gymmerth le yn y teyrnafiad hyn ymblith y Protestaniaid?*

A. Rhai o honynt a elwid gan eu gelynion yn *Buritaniaid*, fel gogan-air, ar gyfrif eu bod yn ymdrechu at burach ddull o addoliad a disgyblaeth na sefydlwyd eisoes. Ond y lleill oedd yn foddlon i'r llyfr gweddi cyffredin, fel y cafodd ei ddiwygio yn amser Brenhin *Edward VI.*

Dechreuad y gwahaniaeth hyn oedd yn amser eu halltudiaeth yn *Ffrancffort*, yn y teyrnafiad o'r blaen, lle yr oedd rhai o honyntam gyfyngu eu hunain i arferiad y ffurfiau sefydledig gartref, ac eraill oeddent yn chwennych defnyddio eu rhyddid hyd yr eithaf, trwy ddiwygio pa bethau bynnag y tybiafant yn feius ynthynt.

H. 23. *Pa fesurau a gymmerodd y Puritaniaid i gyflawni eu hamcanion?*

A. Yn methu cael un gobaith o bellach ddiwygiad oddiwrth y llywodraeth, fe ymrhodd rhai o'r blaenoriaid yn eu plith i geisio ef mewn ffordd mwy privat. I'r perwyl hyn hwy a ofodant i fynu Henuriaeth neu Bresbyteri yn *Wandsworth**, *Tach.* 20, 1572, gan ofalu i gadw eu matterion mor ddirgel ag oedd bosibl. Hon oedd yr eglwys bresbyteraidd gyntaf yn *Lloegr*.

* Pentref ynghylch chwech milltir o *Lundain*, ar lan afon *Thames*.

H. 24. *A neillduodd pawb a gyfenwyd Puritaniaid oddiwrth yr eglwys sefydledig?*

A. Na ddo; yr oedd yno rai a gydsyniafant ag ammodau cydffurfiad, er mor arw yr oeddent, mewn gobaith o symmudiad eu hachwyniadau gan y Brenhin nefaf.

H. 25. *Pa fodd y cafodd y Puritaniaid eu trin yn nheyrnafiad Brenhines Elizabeth?*

A. Fe'u trinwyd hwy gydâ chreulondeb mawr, yn enwedig y *Browniaid*†, am wrthwynebu Pen-naeth y Brenhin ar yr Eglwys, mewn rhan trwy chwennychiad y Frenhines i foddloni'r Papistiaid, ac mewn rhan trwy dwyll a thymmer greulon rhai o'r Esgobion‡. — Gwnaethpwyd aet trwy'r hon y darostyngwyd y rhai ni chydffurfiant â seremoniau'r eglwys i alltudiaeth, ac o's gwrthod neu ddychwelyd y gwnaent, i farwolaeth. — Yn y teyrnasiad hyn y gosodwyd i fynu yr *Uchel-commission-cwrt*, yr hwn y gellir yn uniawn ei alw yn Incwisitiwn Lloegr. Fe eisteddodd y *Star-chamber-cwrt* hefyd yn wastadol yn y teyrnasiad hwn, ac yr oedd i'r gradd eithaf yn greulon yn ei geryddon a'i gospedigaethau.

† Carlynwyr un *Rob. Brown*, yr hwn a ddugwyd i fynuvng Nghaergrawnt, ac yr oedd yn bregethwr yn esgobaeth Norwich. Efe a ysgrifennodd yn dra tanllyd, ac a aeth oddiamgylch y wlad gan bregethu yn erbyn disgyblaeth a seremoniau'r eglwys. Yr oedd ei ddaliadau gerllaw yr un a'r rhai a elwid gwedi hynny yn *Independiaid*, ond ei fod ef yn fwy anghariadus tu ag at ddynion o wahanol feddyliau.

‡ Archefsgobion, *Parker, Whitgift, Bancroft, Esgob Aylmer, &c.*

H. 26. Pa beth oedd effaith y creulonderau hyn a ddioddesodd y Puritaniaid?

A. Parasant iddynt gynnyddu eu rhifedi, a gwnaethant iddynt neillduo oddiwrth yr eglwys sefydledig.

H. 27. A ddiwygwyd yr eglwys ymbellach gan Iago I?

A. Naddo; er iddo gael ei ddwyn i fynu yn Bresbyteriad yn *Scotland*, ac er cyflwyno iddo ddeisyfiad, a dwylaw mil o weinidogion wrtho, am bellach ddiwygiad, gwnaethpwyd ammodau cydffurfiad yn drymmach nac erioed trwy yr llyfr Canonau a gadarnhawyd trwy Barliament, (yn y flwyddyn 1603) yr hwn fydd mewn grym hyd heddyw.

H. 28. *Pa gyhoeddiad y darfu Iago ddanfon er tramgwydd hynod i'r Puritaniaid a dynion da eraill?*

A. Un er annogaeth chwareyddiaethau ar ddydd yr Arglwydd, a elwid yn gyffredin, Llyfr y chwareyddiaethau.

H. 29. *Pa fodd y cafodd y Puritaniaid eu trin yn nheyrnasiad Iago?*

A. Fe erlidwyd y rhai oddi allan i'r eglwys, a'r rhai ag oedd ynddi, gan yr Esgobion, gyda farrugrwydd mawr. Distawyd, carcharwyd, ac esgymmunwyd llawer cant o'r gweinidogion mwyaf cydwybodol; a llawer o honynt a ffoisant rhag yr erledigaeth hon i *Holand*, a gwedi'n i anialwch *America*.

Y cyntaf a sefydlodd yn *Holand*, oedd canlawr un Mr. *Robinson*, a olygir fel tad yr *Independiaid*. Ffodd ymaith yn y teyrnasiad diweddas, ynghyd â'r *Browniaid* eraill, ac a sylfaenodd eglwys yn *Leyden* ar y portreiad cynulleidfaoel. Yno y cofleidiodd Mr. *Henri Jacobs* ei dybiau ar ddisgybliaeth eglwys, a phan ddychwelodd efe i *Loegr*, seliodd yr *Eglwys Independaidd* gyntaf yn y flwyddyn 1616.

H. 30. *Pa lwyddiant a gafodd y rhai a aeth trosodd fel hyn i wlad didrefn, i fwynhau rhydd-did cydwybod?*

A. Er iddynt ar y cyntaf gyfarfod â llawer o anhawfderau, etto amlhau yr oedd eu rhifedi, o achos erledigaeth gartref, hwy a ofodasant sail i drigfa godidog, yr hon fydd gwedi bod, hyd heddyw, yn noddfa i Ymneillduwyr Protestanaidd dan eu holl orthrymderau.

H. 31. *A gafodd y Puritaniaid ddim tynerwch oddiwrth Siarl I? **

A. Naddo; ond o'r tu arall cawsant eu herlid ganddo, tra yr oedd y Papistiaid yn cael eu rhydd-did trwy law ei Frenhines (yr hon oedd *Barbyddes* dynn greulon) a llawer o Esgobion, yn enwedig Arch esgob *Laud*, yr hwn oedd wedi ymgylymmu

gylymmu yn agos â seremoniau Pabaidd.—Yn y teyrnasiad hyn, fe ddugwyd i mewn i *Scotland*, y Liturgi faesonaeg, a Disgybliaeth esgobaidd.

* Daeth i'r goron yn y flwyddyn 1625.

H. 32. *Pa beth oedd caracter crefyddol y tywysog hwn?*

A. Er cymmaint y dyrchafwyd ei rinweddau gan ei gyfeillion, mae'n sicr ei fod ef yn hynod yn ei ragrith : ac fe annogodd annuwioldeb, trwy attal pregethau prydnhawnol, ac ail gyhoeddi y llyfr chwareyddiaeth, gan orchymmyn yr holl offeriaid i'w ddarllen ef yn eu heglwys; fe drowyd llawer o honynt allan o'u bywioliaeth ac a gawfant eu hesgymuno am ballu ei ddarllen ef.

H. 33. *Oni chafodd efe ei feio am gyrchu at lywodraeth traifaidd?*

A. Do, ac yn gyfiawn; canys fe drethodd ei ddeiliaid heb gydsyniad y parliament, ac mewn amryw o bethau eraill fe arferodd awdurdod anghyfreithlon.

H. 34. *Pa beth fu'r canlyniad o'r gweithredoedd traifaidd a gormesol hyn mewn pethau gwladol a chrefyddol?*

A. Buont yn achlysur o ryfel gwladol ymhlith ei ddeiliaid, a rhan fawr o honynt a unafant gyd â'i barliament i amddiffyn eu rhydd-didgwladaidd a chrefyddol, yn erbyn cyfeillion y Brenhin y rhai oedd yn ymdrechu i gaethiwo'r deyrnas.

H. 35. *Pa fodd y diweddodd y rhyfel gwladol?*

A. Aeth y seneddwr neu'r parliament yn gongcwerwyr ac a wnaethant eu Brenhin yn garcharwr. Yn ganlynol, wedi dwyn y bai o uchel-fradwriaeth yn ei erbyn ef, cafodd ei gondemnio gan y tŷ isaf (y pryd hynny wedi myned i nifer fychan, ac yn gweithredu yn ol ewylllys y fyddin) i golli ei ben; yr hon gospedigaeth y dioddesodd efe *Ion.* 30. 1649.

H. 36. *A ydyw'r Presbyteriaid yn cael eu beio yn anghyfiawn yn yr achos o ladd y Brenhin?*

A. Fe osodir ei farwolaeth yn anghyfiawn ar unrhyw blaid grefyddol fel y cyfryw, yn enwedig ar y *Presbyteriaid*, pan y mae'n ddigon hyspys nad oedd un o honynt yn y tŷ isaf pan ddechreuodd y rhyfel gwladol, a bod dau ar bymtheg a deugain o'u gweinidogion yn Llundain, a llawer yn y wlad (ynghyd â rhai *Independiaid*) wedi dweud yn erbyn amcan y fyddin i gymmeryd ymaith ei fywyd *

* Fe wel pob dyn diduedd pa mor anghyfiawn y mae'r Ymneillduwyr yn cael eu gwradwyddo mor fynych fel *Lleiddiaid-Brenin*, yn enwedig yn y pregethau ar y 30 o Ionawr.

H. 37. *Pa beth fu fwyaf hynod ar ol n-arwolaeth Siarl?*

A. Diddymwyd y drefn cyfreithiau, a chyfnewidwyd y freiniol-fraint i drefn wladwriaethol: ac fe aeth y *Presbyteriaeth* yn lle esgobaeth yn eglwys *Loegr*, ac fe ddiddymwyd y cyfreithiau penydol yn erbyn yr Ymneillduwyr.

H. 38 *Pan ddaeth y Presbyteriaid mewn awdurdod, onid oeddent hwy creuloned elynion i rydd-did cydwybod ag y bu'r Esgobwyr o'r blaen?*

A. Ni's gellir gwadu eu bod yn zelws i gadarnhau yr hawl dwyfol o *Presbyteriaeth*, yn rhygreulon tu ag at y gweinidogion esgobaidd *, ac yn elynion i rydd-did pob plaid arall o grist'nogion, yn enwedig y *Bedyddwyr*, y rhai a ddechreuodd flaguro ynghylch yr amser hyn yn *Lloegr*.

* Dywedir mai yn y flwy. 1640, y sylfaenwyd yr eglwys gyntaf y *Bedyddwyr* yn *Llundain*, un Mr. *Jesse*, oedd ei bugail dewisedig hi.

H. 39. *Onid yw hyn yn cyfiawnhau yr achwyniad mor gyffredin a ddugir yn erbyn Ymneillduwyr, fod eu zel dros rydd-did ond drostynt eu hunain, ac nad*

nad oes ganthynt un gwrthddadl yn erbyn trais awdurdod pan gaffont ef yn eu dwylaw eu hunain?

A. Nac ydyw, yn y mesur lleiaf; canys yn yr amser hynny ni ddeallwyd yn drwyadl egwyddorion rhydd-did gan un enw o Grist'nogion. Mae'r corph presennol o Ymneillduwyr yn condemnio mor farrug gydfurfiad y Presbyteriaid yn amser Siarls, ag eiddo yr uchel ehedog Eglwyswyr. Maent yn awr yn gyseillion i rydd-did cyffredinol, ac nid oes un enw yn eu plith yn dymuno bod eu ffordd eu hun o addoliad yn cael ei sefydlu fel y grefydd wladol.

H. 40. *Pa hyd y parhaodd y Wladwriaeth?*

A. Ychydig rhagor na phedair blynedd; pan ollyngodd *Olifer Cromwel*, ymaith y Parliament, yr hwn oedd Flaenor y fyddin, ac a alwodd un newydd, yr hon, yn dra ebrwydd yn rhoddi fynu y llywodraeth, *Olifer* a'i cymmerodd i'w ddwylaw ei hun, ac y gwnaethpwyd ef yn Arglwydd Amddiffynydd (*Lord Protector*) Rhagfyr 16. 1653.

H. 41. *Pa beth oedd yslad Crefydd dan amddiffyniad Olifer?*

A. Yr oedd ei egwyddorion yn ffafriol i grefyddol rydd-did, ac efe a ddeclariodd dros rydd-did cyffredinol y Protestaniaid. Er iddo ganiattau y dull *Presbyteriaidd* o ddisgyblaeth eglwys, efe a'u diarfodd hwynt o'r awdurdod gormesol, mawr annogodd yr *Independiaid*, ac ymgeleddodd bartion eraill. Ac er iddo, er mwyn achosion gwladol, yn anghyfiawu ommedd rhydd-did yn ol cyfraith i'r *Esgobwyr*, goddefodd eu cymmanfaoedd, a chaniattaodd i lawer o'u gweinidogion gyflawni eu swydd heb liffeitheiriaau llwon a subscripsiynau.

. Yn yr erthyglau mewn perthynas i Grefydd yn y flwyddyn 1653, fe broffeswyd y Grefydd grist'nogol fel yr oedd hi yn gynhiwysedig yn yr *Ysgrifthurau*, ac a'i canmolwyd fel proffes cyffredin y teyrnafoedd hyn. A phan yr oedd y Gymmanfa yn chwennych cyfyngu'r rhydd-did i grediawyr

gredinwyr y *sylfaenau*, (hwy a appwyntiasant gymmanfa i'w cyfansoddi) *Olifer* a ddeclariodd yn eu herbyn gan ddywedyd, "Y dylai pawb gael rhydd-did eu cydwybodau eu hunain, ac na allasai'r swyddog gwladol ymyrru heb " ofod ei hun yn y drwg o erledigaeth."

H. 42. *Pwy a ddaeth ar ol Olifer i lywodraethu yn y teyrnasoedd hyn?*

A. *Rhisiart* ei fab; ond trwy ei lwfrdra a roddodd i fynu y swydd Amddiffynwr ym mhen wyth mis, ac y dychwelodd i fywyd privat. Ar ol yspaid o amser o anrhefn mawr, dugwyd *Siarl* II. mab i *Siarls* I. (gwedi bod yn alltud dros lawer o flynyddoedd) i'r goron yn bennaf trwy ddwyllaw y *Presbyteriaid*, y rhai o hyd a wrthwynebasant mesurau gormesol *Cromwel* ac yr oeddynt yn gyfeillion i lywodraeth frenhinol.

H. 43. *Pa beth oedd caracter y Tywysog hwn?*

A. Ymroddodd yn hynod i bleferau a phutteindra, ac fe ddaeth diluw o ddrygioni ac aflendid gyda'i adferiad, ac a ymdannodd o'r llys dros y deyrnas, ac a lygrodd moesau'r offeiriaid.

H. 44. *Pa fodd y gwobrwyodd Siarl y Presbyteriaid am eu zel dros ei achos ef?*

A. Er iddo wneuthur addewidion tég iddynt, a gosod ddeg o honynt i weinidogaethu yn gyffredin fel capelwyr, fe adferodd yn fuan y Liturgi, ac a ail-sefydlodd yr hen offeiriaid gwrthodedig (hyd yn oed y rhai a dröwyd allan am anfoesoldeb) fel hyn y collodd rhai cantoedd o Bresbyteriaid eu lleoedd ar unwaith. Ac er fod y Brenin yn eu hudo â gobaith o act i gymmeryd i mewn bob enw gyda Esgobion, a bu ganthynt gyfrinach yn y *Savoy* i'r diben hynny, hwy a welsant yn dra buan eu bod wedi cael eu siommi. Ni wnae'r Esgobion unrhyw gyfnewidiad yn llyfr y gwasanaeth, er eu maintais hwy, ond yr oedd yno dyfais eglur i'w cadw allan o'r eglwys, yn yr hon yr adferwyd yn ebrwydd bob peth i'r sefydliad cyntaf: derchafwyd dynion o egwyddorion y cadarn eglwyswyr

Eglwyswyr i'efgobaethau, gwnaethpwyd ammod-
au o gyd-ffurfiad yn drymmach nag erioed, ac fe
gafodd yr anghyd-ffurfwyr eu trin yn chwerw
dost.

H. 45. *Pa beth oedd aet gyntaf y Parliament yn y
deyrnasiad hon ag oedd yn niweidiol i ymneillduwyr?*

A. Y Corporasiwn aet, yr hon a ddifuddiodd
pawb oddiwrth ddwyn swydd mewn unrhyw
Fwrdeisdref, ar na chymmerasant y cymmun yn
ol defodau Eglwys *Loegr*, o fewn i swyddyn cyn
ei etholiad, ac hefyd cymmeryd y llwon o ufudd-
dod i'r Brenin a'i fod yn ben i'r Eglwys.

Hol. 46. *Pa beth oedd yr aet mwyaf hynod yn
nheyrnasiad Siarls II. mewn perthynas i grefydd?*

A. Yr aet o unffurfiad, yr hon a gafodd rym
ar ddydd *Bartholomew* 1662, yr hon oedd yn go-
fyr oddiwrth y rhai a ewyllyhient aros yn yr Eg-
lwys, neu gael bywioliaeth, i arfer yr unrhyw
ffurf o addoliad, i ofod eu dwylaw wrth y deugain
Erthygl ond un, a mynegi eu hadfyniad a'u cyd-
fyniad i argraffiad newydd y llyfr gweddi cyff-
redin, cyn i amryw o honynt gael y cyfleu i'w
weled ef.

H. 47. *Beth oedd canlyniad yr aet hon?*

At. Hi a barodd i ddwy fil o weinidogion
parchedig a chydwybodol i ymadael â'r eglwys
sefydledig, a chymmeryd eu rhan ymhlith yr
Ymneillduwyr, y rhai trwy hynny a gawsant
chwanegiad nid bychan, fel yr edrychir arnynt
yn Deidiau achos yr Ymneillduwyr. — Ne-
widiwyd yn awr yr enw *Puritaniaid* i *Anghyd-
ffurfwyr*.

H. 48. *A oedd ymddygiad y gweinidogion hyn yn
ganmoladwy, y rhai a dafasant eu hunain allan o'u
bywiolaethau ar yr achos hyn?*

A. Yn ddiammeu safasant yn anrhydeddus
ymhlaid rhydd-did crist'nogol, yr hyn a wnaeth
anrhydedd mawr i'r ffydd brotestanaidd, ac yn
fwy effeithiol ná mil o resymmau eraill, i argy-
hoeddi

hoeddi oes pen-rhydd atheistaidd o wirionedd crefydd, a'r parch fydd ddyledus i rydd-did cydwybodol; canys ni ellir meddwl fod dim ond cydwybod yn eu hannog fel hyn i aberthu eu hachos daearol, yr hyn a wnaeth llawer o honynt heb un obaith weledig o gynhaliaeth.

H. 49. *A ganiatawyd i'r gwyr da hyn rydd-did i addoli Duw yn ol eu cydwybodau gwedi iddynt ymadael â'r eglwys?*

A. Naddo; hwy a ddeisyfant am rydd-did dri diwrnod ar ol i'r act o gyd-ymffurfiaid ddyfod mewn grym, ond yn ofer*; ac ymhen ychydig amser (yn y Fl. 1664,) se ofodwyd y *Consentient-act* mewn grym, trwy ba un oedd yn rhaid i bob un uwchlaw un ar bymtheg oed, ag oedd yn bresennol mewn unrhyw gyfarfod crefyddol, heb fod yn ol eglwys *Loegr*, lle byddai pump neu ychwaneg o ddynion heblaw'r teulu, am y trosedd cyn-taf i ddioddef tri mis o garchar, neu dalu 5 punt. am yr ail, chwech mis, neu 10 punt.—am y trydydd, faith mlynedd o ddeol, neu dalu 100 punt. ac o's dychwelai neu ddiangc, i ddioddef marwolaeth fel drwg-weithredwr.

* Fe wrthwynebodd Arglwydd *Clarendon* ac Archesgob *Sheldon* eu rhydd did gyd ag egni nid bychan, ac a ynnillasant y cyngor o'u plaid.

H. 50. *A wnawd un act arall i flino'r Anghydffurfwyr?*

A. Do; Yn y flwyddyn ganlynol (1665), gwnaethpwyd *Act-y-Rhydychen*, neu'r *Act-pum-Milldir*, na chai neb gweinidogion yr ymneillduwyr, dan berygl o dalu 40 punt, ddyfod o fewn pum milldir at un ddinas na thref ddinasol, nac at un lle y buasent o'r blaen yn gweinidogaethu ynddo, na chadw un Ysgol, heb gymmeryd llw mwyaf afresymol. Dyma'r llw, "Yr wyf fi, *A.B.* " yn tyngu ei bod yn anghyfreithlon ar bob cyf-
"rifon pwy bynnag, i godi arfau yn erbyn y
"Brenin,

Nodwch, Gwnaethpwyd yr aſt hon pan oedd y pla yn *Llundain* i'r fath raddau ag y bu farw 8 neu 10 mil mewn wythnos; yr hyn a fu yn achos i'r rhan fwyaf o weinidogion yr eglwys fefydledig i adael eu plwyfau, er bod ar y bobl y pryd hynny yr eisiau mwyaf o'u cynhorthwy, ac yn fwyaf parod i'w dderbyn. Rhai o'r gweinidogion a drowyd allan a gynhyrfwyd gan dofturi tu ag at eneidiau dynion yn yr amgylchiad grefynus hyn, anturiafant i bregethu yn y lleoedd amddifaid hyn, ond fe barodd hyn dramgwydd i'r rhai ag oedd mewn awdurdod, ac a fu yn annogaeth i wneud yr aſt waradwyddus honi.

A. Yr oeddent gan mwyaf yn ddiwyd iawn yn eu canlyn â chyfraith, ac yn mawr annog cyhyddwyr; yn enwedig Archefgob *Sheldon*, yr hwn a ddanfonodd orchymmyn i'r holl Esgobion o'i dalaith, i gael enwau'r Gweinidogion ang-hyddffurfiol, ynghyd â lleoedd eu preswylfod, a dull eu bywioliaeth, mewn trefn i ofod y cyfreithiau mewn grym yn fwy enbyd yn eu herbyn.

A. Do; gwedi deol Arglwydd *Clarendon*, yr hwn oedd un o clynon creulonaf yr Ymneilldwy, bu yr Brenin yn ei araith i'r Parliament am gael rhydd-did cyffredinol, ac fe gynnygwyd mesurau i gynnwys pob sect; ond cawsant eu gwrthwynebu gan yr Esgobion, a'r Parliament a ddymunodd gael gosod y cyfreithiau penydiol mewn grym; felly fe adnewyddwyd yr erledigaeth, a'r Consentiact a adferwyd gyd â chwanegiad o ddau beth anghyffredin atti, sef rhoddi awdurdod i ustusiaid, cwnstebli, &c. i dorri unrhyw le yn agored ag y clywent fod cyfarfod yntho, ac i beri pob ustus i dalu pum punt a ballai ofod yr act hon mewn grym.

H. 53.

H. 53. *Pa beth oedd diben ac effaith y Test-aet a wnaethpwyd yn y teyrnasiad hyn?*

A. Mae'r *Test-aet* yn gofyn gan bawb a gymmerant un swydd dan y llywodraeth, i dderbyn swpper yr Arglwydd yn ol trefn eglwys *Loegr*, o fewn tri mis ar ol eu happwyntiad. Diben y Parliament wrth ddwyn i mewn y bil hwn, oedd i gae allan y *Papistiaid* o leoedd o ymddiried ac elw; amryw o ba rai a ddyrchafwyd yn uchel gan bennaethiaid y frenhinllys, ond a gafodd ei ddodi mewn geiriau fel ag i gae allan *Ymneillduwyr* *Protestanaidd* hefyd.

Nodwch, Mae'r aet hon mewn cyflawn rym hyd heddiw, er mor hynod anghyttunol yw i iawnderau cyffredin deiliaid da.

H. 54. *Pa fodd yr ymddygodd yr Ymneillduwyr yn yr amgylchiad hyn?*

A. Hwyl a annogasant y bil am ei bod yn amddiffyniad mor dda yn erbyn *Pabyddiaeth*, yr hyn gwedi hyn a'u darostyngodd i anfoddlonrwydd y frenhinllys. Y *Papistiaid* wedi eu cae allan o leoedd o ymddiried; ni amlygodd y llys unrhyw dynnerwch mwyach tu ag at yr Anghydfurfswyr *Protestanaidd*, eithr y Brenin a gyhoeddodd allan am osod penydau'r gyfraith mewn eithaf grym yn eu herbyn, yr hyn hefyd a wnaethpwyd. A llawer o fradwriaethau a dadogwyd arnynt, er mwyn eu gwneud yn ffeiddiach yng ngolwg y llywodraeth.

H. 55. *Pa beth oedd effaith yr holl aetau rhai'n yn erbyn yr Anghydfurfswyr?*

A. Rhifedi mawr o honynt a ddioddefodd y caledi mwyaf, trwy gael eu ffeinio, eu hyspeilio, eu gyrru oddiwrth eu teuluoedd, a'u rhwymo mewn carcharau. Cyfrifir eu colled yn eu marfiandaeth a'u tiroedd, mewn yspaid tair blynedd, i ddwy fyrddiwn o bunau; ac fe ddywedir i wyth mil drengu yn y carchar yn y teyrnasiad hyn. Fe ddygwyd yr un erledigaethau hefyd i *Scotland*;
ac

ac yno, yn gyftal ag yn *Lloegr*, llawer a ffoisant
o'i gwlad i ochelyd cynddaredd eu herlidwyr.

H. 56. *Pa beth oedd caracter Iago'r II. yr hwn
dddaeth i'r goron ar farwolaeth Siarls?*

A. Yr oedd ef yn *Bapist* proffesedig; wedi
lyngcu'r egwyddorion llywodraeth mwyaf trais-
eddianol, ac a erlidiodd yr Anghydfurfwyr trwy
osod y cyfreithiau penydiol mewn grym yn eu
herbyn hyd yr eithaf. Llawer a aethant i *Holand*
ac *America* er eu diogelwch. Rhifedi mawr o'r
rhai a arosafant gartref a drinwyd gan eu gelyn-
on â chreulondeb mawr, yn neillduol gan *Ustus*
Jefferies, trwy ba un y cafodd llawer o Ymneill-
duwyr, ynghyd ag eraill, eu cigyddio yn y modd
mwyaf creulon; o'r hyn y bu gwrthryfel y Duc
o *Fynwy* yn achlysur cryf.

H. 57. *Pa beth oedd effaith yr holl greulonderau
hyn, a'r rhai o'r blaen?*

A. Gwahanol iawn oddiwrth amcanion y pe-
nydwyr. Yn lle gwanhau achos yr Anghyd-
furfwyr, fe amlhaodd eu nerth; a hynny mewn
rhan, o achos bywydau gwaradwyddus y cyhudd-
wyr a'r erlidwyr, ond yn bennaf trwy dduwiol-
deb, zel, a gwroldeb y dioddefwyr, "y rhai a
gymmerasant eu hyspeilio yn llawen o'u medd-
iannau, gan orfoleddu am eu cyfrif yn deilwng
i ddioddef" er mwyn cydwybod. Oddi ar yr
achosion hyn a'r fath, er i'r fath rifedi gael eu
lofruddio, neu ffoi o'u gwlad, ni leihawyd fawr
mo'u rhifedi, o blegid y chwanegiadau attynt
oddiwrth yr eglwys sefydledig; oddiwrth ba un
yr ymadawodd amryw o'i hofferiaid yn y teyrnas-
iad hyn, fel eglwys erledigaethus, i gymmeryd eu
rhan gyd â'r Anghydfurfwyr.

H. 58. *A barhaodd yr erledigaeth hon o'r Ymneill-
duwyr dros deyrnasiad Iago?*

A. Naddo; fe newidiodd y Brenin ei fesurau
yn ddifysymwth, a ganiataodd ryddid cyffredinol,
ac a ddyrchafodd hyd yn oed Ymneillduwyr i
le eidd

leoedd o ymddiried ac elw, er bod yn anlwg mae gyda golwg i adferu Pabyddiaeth yn hawfach y bu hyn. Yr oedd yr Ymneillduwyr yn eiddig o hyn, ni fynnent yr awdurdod llywodraethol ond hwy a fuont yn barod i roddi i'r eglwys y cymmorth yr oedd hi yn awr yn geisio yn erbyn y Papistiaid. Er hyn i gyd, ni chawsant ond taledigaeth wael, yr addewidion sicr a wnaethpwyd iddynt yn amser perygl a anghosfiwyd cyn gynted ag yr aeth ef heibio.

H. 59. *Pa beth a fu'r ffafr hynod i'r Ymneillduwyr ym mywyd y Tywysog hwn?*

A. Fe ddygwyd i *Loegr* i amddiffyn yr achos protestanaidd, *Gwylim*, tywysog *Orange*, Protestant o goffadwriaeth anrhydeddus a didranga, trwy drefniad y rhai a alwyd yn Whigs; ar hyn i'w ofnodd *Iago*, ac a adawodd y deyrn-gadair, a gwa-hoddwyd *Gwylim* a *Mair* (ei ddiweddi hoff) i wneud derbyniad o honi.

Nodwch, Mae'r tro hwn yn cael ei alw y *Resolusion*, fel cyfnewidiad llywodraeth.

H. 60. *Pa act a wnaethpwyd yn y teyrnasiad hyn er mantais i'r Ymneillduwyr?*

A. Yr act o dolerasiwn neu rydd-did, yr hon a ryddhaodd yr Ymneillduwyr oddiwrth benyd y gyfraith, ac a ganiatawyd iddynt (ar y fath ammodau ag yr oeddent hwy eu hunain yn cydsynio) i addoli Duw yn ol lleferydd eu cydwybodau.

H. 61. *A gafodd yr act hon erioed ei diddymmu?*

A. Na chafodd; trwy ddaionus ragluniaeth Duw, ni bu gelynyon yr Ymneillduwyr yn abl i'w wneud, er iddynt gynnyg llawer o weithiau i gwttogi'r breintiau a roddwyd iddynt.

H. 62. *Pa bryd y cafodd yr Ymneillduwyr iawen achos i ofni colled eu rhydd-did ar ol y cyfnewidiad?*

A. Yn niwedd teyrnasiad y Frenhines *Ann*, pan oedd plaid y Brenin *Iago* wedi ynnill cryfder ac awdurdod mawr yn y llys, gwnawd act o bar-

liament

g ma lument a alwyd y *Bil-o-gyd-ffurfiad-achlyfuro*, ag
ach y dded yn rhwyfiro pawb mewn fwyddau dan y lly-
ddigw wodraeth i fyned i dŷ cyfarfod. Un arall a elwid
ethol *Sism-bil*, a gafodd gyd-fyniad y frenhines, ymha
vys an ni chai neb Ymneillduwyr ddyfsgu eu plant
erbyn eu hunain, ond yn gofyn iddynt eu gofod dan
t ond ofal cyd-ffurfwyr; ac yn gwarafun pob yfsgol-
aeth- feistr i fyned i un lle o addoliad o eiddo'r Ym-
d cyn neillduwyr.

H. 63. *Pa fodd y diddymwyd y ddyfais hon o
neill- gaethiwo'r Ymneillduwyr?*

A. Bu farw'r Frenhines yn y diwrnod y daeth
achos yr act ddrwg hon mewn grym, *Awst 1, 1714*.
oteft- gan gyhoeddwyd *Siors 1*. Tywysog *Brunswic*, yn
trw Brenin *Prydain-Fawr*, cysaill ffyddlon i rydd-did
yn is gwladol a chrefyddol, yr hwn a barodd i'r *Sism-*
gwa- *bil* gael ei ddiddymmu yn y pummed flwyddyn
(ff) o'i deyrnasiad. Yn ei deulu ardderchog ef y
mae'r deyrn-wialen byth hyd yn hyn yn parhau,
a than ei uniawn lywodraeth y cynhaliwyd ein
breintiau cyfreithlon, maintumwyd yn ddinag yr
act o rydd-did, a llawer mwy o dynerwch a ga-
niatawyd i Ymneillduwyr nag y mae honno yn
gynnwys.

H. 64. *Pa ammodau fydd yn rhoddi terfynau i les
yd y yr act o dolerasiwn?*

A. Y mae holl Weinidogion neillduedig nid
am- yn unig yn rhwym i gymmeryd y llwon o ffydd-
nio) ondeb ac o uchafiaeth y Brenin, ac i ddwyn
u. ystiolaeth yn erbyn Pabyddiaeth, ond hefyd i
mu? subscribo erthyglau athrawiaethol eglwys *Loegr*.
aeth aeth

H. 65. *A oes neb o Weinidogion yr oes hon ymblith
iau i yr Ymneillduwyr yn petruso i gydymffurfio â'r am-
modau hyn?*

A. Er nad oes anhawfddra gan rai i wneud
awn hynny, mae'r rhan fwyaf o honynt, hyd yn oed
ad? y rhai a hoffant athrawiaethau yr eglwys, yn
Ann, gyfial a'r rhai o wahanol dybiau, yn gwrthod
Edwr gyfial a'r rhai o wahanol dybiau, yn gwrthod
bar- subscribo
ment

subscribo yr erthyglau ar orchymmyn y swyddwyr gwladol, ac fel ammod pregethu'r efengyl, gan dybied bod hyn yn cydnabod gradd o awdurdod mewn swyddwyr gwladol ag fydd yn niweidiol i rydd-did crist'nogol, ac i'r fraint o bersonol farn; ond y maent yn foddlon i roddi pob meichniaeth resymmol am eu hymddygiad fel deiliaid heddychlon.

H. 66. *A ydyw Aelodau yr Ymneillduwyr dan neb anhawfderau, oddiwrth ba rai nid yw'r aet yn eu rhyddhau?*

A. Nid yw'r aet hon yn rhoi dim cymmorth i Athrawon Academi ac Ysgol-feistriaid; ond y mae'r holl Ymneillduwyr a gadwant ysgolion cyhoeddus, neu ddyfsgu plant mewn rhyw dŷ prifat, yn agored i ddirwy o ddeugain punt, ac i ddirodded tri mis o garchar, heblaw colli eu hyf-golion. Ac ni all un dyn gael hawl yn ol cyfraith i gadw ysgol neu ddyfsgu plant heb ganiatad ysgrifenedig oddiwrth yr Archegob, neu'r Esgob, neu Ordinari, ac heb gyhoeddi ei hollol gydfurfiad ag eglwys *Loegr*.

H. 67. *A ddarfu i'r Ymneillduwyr erioed geisio rhyddhad cyfreithlon oddiwrth y beichiau hyn?*

A. Yn y flwyddyn 1772, darfu i gorph o Ymneillduwyr ddwyn bil i mewn i'r Parliament i'r diben hyn; i ba un y tyfistolaethodd y rhan fwyaf o'u brodyr yn y wlad eu cyd-fyniad. Ond er iddo fyned trwy'r tŷ isaf, gwrthodwyd ef yn nhŷ yr Arglwyddi, yn bennaf trwy wrthwynebiad yr Esgobion; yn hyn y dangosafant gymmaint o yspryd esgobiaethol ag a fu eirioed. Yn eisteddiad nesaf y Parliament fe adnewyddodd gweinidogion *Llundain* eu deisyfiad, gyd â chyd-gordiad y rhan fwyaf o'u brodyr yn y wlad, ond heb lwyddiant*: Er bod ganddynt amryw o ddad-leuwyr

* Ond Esgob *Lincoln* oedd o blaid y bil, yn erbyn ei holl fredyr.

leuwyr dysgedig yn y ddau dŷ, y rhai a amddi-
fynasant eu hawl yn y cyfryw fodd, ac a wnaeth
anrhydedd ardderchog i'w hachos, ac i gefnogi
eu gobaith am uniondeb mewn rhyw amser i
ddyfod.

DIWEDD Y RHAN GYNTAF.

CATECISM

C A T E C I S M

Y R

Ymneillduwyr Protestanaidd.

YR AIL RAN.

RHESYMMAU dros yr YMNEILLDUAETH BROTESTANAIDD oddiwrth yr EGLWYS SEFYDLEDIG.

H. 1. *P*A rai ydynt yr egwyddorion pennaf, a rai y mae Ymneillduwyr Protestanaidd yn sylfaenu eu neillduaeth oddiwrth yr Eglwys sefydledig?

A. Yr hawl o farn personol a rhydd-did cyfnewid, heb wybod, mewn cyferbyniad i bob awdurdod ddynol mewn achosion crefydd; cydnabod Cyfrinach yn unig fel pen ei eglwys, a digonolrwydd ysgrythurau sanctaidd fel rheol ffydd ac ymarfodol iad.

H. 2. *O*nid ydyw'r ysgrythur yn gofyn i ni fod anusfudd i'r swyddog gwladol fel Gweinidog Duw, a herwydd cydwybod? Rhuf. xiii. 1—5. i Pedr 13, 14.

A. Nid mewn achos crefyddol, pa faint lle mewn pethau sy'n wrthwyneb i gyfraith Duw; canys ni's gall Duw ei wadu ei hun; felly dylai anusfuddhau i holl gyfreithiau dynol, y rhai sy'n wrthwyneb i gyfraith Duw.

H. 3. *A*ydyw pob dyn prifat i farnu drosto

hun, pa un a ydyw cyfreithiau ei wlad yn unol â chyfreithau Duw?

A. Yn sicr mewn achosion crefydd, fe ddylai pob dyn farnu drosto ei hun, yn gymmaint a bod i bob dyn roi cyfrif drosto ei hun i Dduw, yr hwn a roddodd i ni reol anffaeledig yn ei air i'n cyfarwyddo, a phwerau rhesymmol i'w deall hi; yr hyn y mae dynion prifat mor gymmwys i'w harferyd, er cael ffordd gwirionedd a dyledswydd ag yw swyddogion a chorpholaethau mawrion o ddynion. Ymhellach, peth personol yw crefydd, ac nid yw yn haeddu'r enw ddim pellach nag y mae yn ffrwyth o gred a dewisiad.

|| Rhuf. xiv. 12.

H. 4. Onid yw offeiriaid yn llywodraethwyr ysprydol i ni, ac oni orchymynir * i ni ufuddhau i'n blaenoriaid?

A. Nid oes ganthynt hwy ddim cyfiawnach hawl o'fyn eu ffydd eu hunain gan eraill, ac ufuddod anherfynol, nag fydd gan swyddwyr gwladol; gan y rhai a gynhelir gan y llywodraeth nag eraill. Y mae gair Duw yn bendant yn gwahardd cristnogion i roddi i fynu eu cydwybodau i lywodraeth nebrhyw ddynion †; yr oedd yr Apostolion eu hunain yn ymwrthod â phob Arglwyddiaeth ar ffydd eraill, gan annog eu gwrandawyr i holi a barnu drostynt eu hunain. §

* Heb. xiii. 7—17.

† Na elwch neb yn dad i chwi ar y ddaear: ac na'ch galwer yn athrawon; canys un yw eich Athraw chwi, sef Crist, Mat. xxiii. 9, 10. Yn ofer y'm hanrhydeddant i, gan ddysgu gorchymynion dynion yn ddysgeidiaeth, Mat. 23. 9. Safwch gan hynny yn y rhydd-did â'r hon y rhydd-aodd Crist ni, Gal. v. 1.

|| Nid am ein bod yn arglwyddiaethu ar eich ffydd chwi, ond yr ydym yn gyd-weithwyr i'ch llawenydd, 2 Cor. i. 24. Nid fel rhai yn tra arglwyddiaethu ar etifeddiaeth Dduw, ond gan fod yn siampl i'r praid, 1 Pedr v. 3.

§ Ai cyfiawn yw gerbron Duw wrando arnoch chwi yn ytrach nag ar Dduw? bernwch chwi, Act. iv. 19. Dywedyd

wedyd yr wyf fel wrth rai synhwyrol, bernwch chwi beth yr wyf fi yn ei ddywedyd, 1 Cor. x. 15. Bydded pob un yn sicr yn ei feddwl ei hun, Rhuf. xiv. 5. Profwch bob peth, deliwch yr hyn sydd dda, 1 Thes. v. 21. Y rhai hyn (y Bereaid) oedd foneddigeiddiach nâ'r rhai oedd yn Thesalonica, am eu bod yn chwilio beunydd yr ysgrythurau, a oedd hyn felly, Aët. xvii. 11. Pa ham nad ydych, ie, yn barnu yr hyn sydd gyfiawn, Luc xii. 57.

H. 5. A oes gennym neb hanesion yn yr ysgrythur am wyr call a duwiol yn gwrthod cyd-ymffurfio â chrefydd sefydledig y wlad?

A. Oes; aeth Daniel ar ol llais ei gydwybod ei hun, trwy weddio ar ei Dduw, fel arferol, pan osododd y Brenin orchymmyn yn erbyn hynny, Dan. vi. 10. Felly gwnaeth y tri llange, yr Hebreaid, trwy wrthod cyd-ymffurfio ag addoliad y ddelw a osododd Nebucodonosor i fynu; er bod y “tywysogion, dugiaid, a phendefigion, “rhaglawiaid, y tryforwyr, y cyfreithwyr, y trethwyr, a holl lywodraethwyr y taleithau, “gwedi ymgasglu ynghyd i’w chylsegro,” gan fynegi yn wrol pan fygythwyd eu taslu i’r ffiwrn dân am eu hanghyddfurfiad, “Wele y mae ein “Duw ni, yr hwn yr ydym yn ei addoli, yn “abl i’n gwared ni o’th law di, O Frenin. Ac “onidê, bydded hydpys i ti Frenin, na addolwn “dy dduwiau, ac nad ymgrymmwn i’r ddelw “aur a gyfodaist, Dan. iii. 17, 18.” Yn yr un modd y bu Apostolion Crist yn anufuddhau i’r offeiriaid a’r llywodraethwyr Iuddewig, trwy beidio a chyd-ymffurfio â chrefydd eu gwlad; a phan argyhoeddwyd hwynt gan yr Archoffeiriad, am dorri eu gorchymmyn, hwy a’u hattebasant yn wrol, “Rhaid yw ufuddhau i Dduw yn fwy “nag i ddynion, Aët v. 29.”

H. 6. A ddichon ychydig rifedi o ddynion a fydd yn anfoddlon i’r grefydd wladol gyhoeddi eu tybiaid priifat, ac addoli Duw yn gyfatebol iddynt mewn lleoedd o’u heiddynt eu hunain?

A. Od oes gan ddynion hawl i farnu drostynt eu hunain, mae'n rhaid bod ganthynt gymhesurol hawl i wneud yn ol eu barn a'u cydwybod, ac y maent yn rhwymedig i'w wneud. Pan farno dynion bod ffurfiau sefydledig crefydd yn anysgrythurol neu'n ddiffygiol, y mae gofal am eu ha-deiladaeth eu hunain, ac achos crefydd bur, yn eu rhwymo i ymneillduo. Ar yr egwyddor hon yr ymneillduodd y crist'nogion cyntaf oddiwrth yr eglwys Iuddewig, a'r dychweledigion cenhedlig oddiwrth ofodiadau Paganaid, ac eglwys Loegr oddiwrth eglwys Rufain.

H. 7. *Oni ddylem fod yn ochelgar iawn rhag ymneillduo oddiwrth un eglwys* Grift'nogol a Phrotestanaidd, *heb resymmau pwysfawr?*

A. Yn ddiammeu mai nid pob amgylchiad bychan a gyfiawnha ymneillduadau ymhlith crist'nogion. Ond y mae'r Ymneillduwyr yn barnu bod achosion eu hymadawiad oddiwrth eglwys Loegr mor lliosog a phwysfawr a'u bod yn ddigonol i'w cyfiawnhau.

H. 8. *Pa beth yw'r pechau pennaf yn eglwys Loegr, ar ba rai y mae'r ymneillduaeth yn deilliau?*

A. 1. Ei ffurf a'i gosodiad fel eglwys wladaidd a sefydledig.

2. Character ac awdurdod rhai swyddwyr ap-pwyntiedig ynthi.

3. Cymhelliad ffurf wastadol o weddi y *Liturgi*, a llawer o bethau a gynhwyfir ynthi fydd feius.

4. Yr hawl ddychymygol o orchymmyn fere-moniau anysgrythurol.

5. Yr ammodau ar ba rai y derbynir gwein-idogion iddi.

6. Y diffyg rhydd-did yn y bobl i ddewis eu gweinidogion eu hunain. Ac yn

7. Cyflwr llygredig disgybliaeth.

D O S P. I.

Am Ffurf a Gosodiad Eglwys Loegr.

H. 9. *PA beth y mae'r Ymneillduwyr yn barnu yw gwir eglwys Crist?*

A. Cynnulleidfa, neu gymdeithas ewyllysgar o grist'nogion, y rhai ydynt yn gyffredin yn cyfarfod ynghyd yn yr un lle, i arfer ag ordinadau'r efengyl, ac y maent yn barnu fod gan bob cyfryw gymdeithas hawl i drin eu hachosion eu hunain, yn ol barn a chydwybod eu haelodau heb ymddibynnu ar unrhyw gynnulleidfa arall pwy bynnag, neu heb fod yn atebol i neb ond Iesu Crist, neu gael eu hattal gan neb cyfreithiau ond ei eiddo ef.

Y rhai a ddaliodd y ffordd hon gyntaf a elwid yn Gynnulleidfaolion, ac hefyd Independiaid. Ond yn y peth hyn y mae'r Presbyteriaid yn awr yn cyttuno â hwy, fel ag y bu'r Bedyddwyr erioed. Hon yw'r egwyddor ardderchog, wrth ba un yr adwaenir yr Ymneillduwyr Protestanaidd, ac ymha un y maent oll yn uno. A hi yn wir yw'r unig egwyddor ar ba un y gellir amddiffyn eu breintiau yn eu cyflawn helaethrwydd; canys o's nad oes gan bob cymdeithas grist'nogol y rhydd-did a soniwyd uchod, agorir drws i lywodraethwyr dynol mewn achosion crefydd; ni waeth pa un y b'ont yn Aelodau o Barliament, o Gymmanfa Esgobion, neu o Gymmanfa o Weinidogion; y mae awdurdod pob un o'r rhai'n heb sail ysgrythurol, ac yn wrthwyneb i iawnderau naturiol dynol-ryw.

H. 10. *A ydyw'r ysgrythur yn cadarnhau y farn hon am eglwys Crist?*

A. Ydyw; y mae rhifedi o ddynion yn ymgynnull i addoliad crefyddol mewn tŷ annedd, yn cael eu galw yn eglwys. Gwel Rhuf.xvi.5.*
 “Annerchwch hefyd yr eglwys sydd yn eu tŷ
 “hwy.” Dywedir am eglwys, ei bod yn dyfod ynghyd i'r un lle†; a phan benderfynid achosion
 eglwysig,

eglwyfig, fe elwid ei holl aelodau ynghyd i roi eu barn ¶. Nid oes gennym hanes fod unrhyw awdurdod ddynol yn cael ei chydabod neu ei chleimio mewn matterion eglwyfig.

* 1 Cor. xvi. 19. *Nodwch*, Ni sonir am yr amrywiol gynnulleidfaoedd o grist'nogion yn y rhif unigol, ond yn yr un lliosog, hynny yw eglwyfi Judea, eglwyfi Galatia, &c.

† Aët. ii, 1. 46. a v. 12, 14. 1 Cor. xiv. 23.

‡ Aët. vi. 2, 5. a xv. 4, 22.

H. 11. *Ym mha beth y mae gosodiad eglwys Loegr yn gwahaniaethu oddiwrth yr ystyr hyn o eglwys yn y Testament Newydd?*

A. Nid yw eglwys *Loegr* yn gymdeithas gwirfodd; y mae'r holl genedl yn cael eu hyftyried yn aelodau o honi, pa un a'u bod yn arddelwyr neu beidio; ac y maent yn rhwymedig wrth gyfraith y tir (ond y rhai sydd o fewn terfynau'r act tolerasiwn) o'r lleiaf dair gwaith yn y flwyddyn, i gymmuno ynthi. Y mae hefyd fel cenedl yn anabl i ymgynnull ynghyd i'r un lle, fel y byddo eu haelodau i roddi eu llais mewn achosion eglwyfig; ac y mae'r amrywiol gynnulleidfaoedd o honi i gyd yn amddifaid o'r fraint hon, pawb yn rhwym i hollol gyd-furfriad mewn ffydd, addoliad, a disgybliaeth.

H. 12. *Oni arferir y gair eglwys yn yr ysgrythur mewn helaethach ystyr na chynnulleidfa neillduol? A.* Arferir, ond yn y lleoedd hynny y mae'n cynnwys yr holl gorphso grist'nogion trwy'r byd, yr hon a elwir yn gyffredin yr eglwys gatholic. Ond nid yr un yw eglwys *Loegr* a hon, ac nid yw yn dweud hynny, er bod ei mam eglwys *Rufain* yn haerllug gleimio'r peth. Ac y mae gwahaniaeth mawr ac eglur rhyngddynt, nid yn unig fel ag y mae eglwys *Loegr* wedi cael ei chyfyngu trwy gulach terfynau nag eglwys *Crist*, ond fel ag y mae o osodiad gwladol neu fydol; pan y mae eglwys

Crist yn gorph pur grefyddol ac ysprydol, a elwir yn fynych yn yr ysgrythur, *Teyrnas nefoedd*.

§ Aët. xx. 28. Eph. v. 25.

|| Gwel xix Erthygl yr Eglwys.

H. 13. *Yn mha ystyriaethau y mae eglwys Loegr yn ymddangos ei bod yn ofodiad bydol, ac am hynny yn wahanol oddiwrth eglwys Crist?*

A. 1. Y mae ei dechreuad hi o'r byd, wedi ei ffurfio gan awdurdod ddynol, ac yn wir wedi ei chreu gan y llywodraeth : Ond eglwys Crist nid "teyrnas o'r byd hwn ydyw," Ioan xviii.

2. Dynion y byd yw ei haelodau hi, gan fod yr holl genedl yn cael eu hyftryied fel eu haelodau ; ond aelodau eglwys Crist ydynt ddynion sanctaidd a duwiol, y rhai sydd â'u hymarwediad yn y nefoedd, Ioan xvii. 16. 1 Pedr ii. 9. Phil. iii. 20.

3. Y mae ei chyfreithiau o natur fydol, wedi eu sylfaenu ar actau o barliament, a'u diogelu trwy gospedigaethau bydol : ond nid yw cyfreithiau eglwys Crist ddim amgen nâ chyfreithiau Duw, yn gynhwysedig yn yr ysgrythurau, ac y mae eu gwobrwyau a'u cospedigaethau yn bur ysprydol, Eph. ii. 20. 2 Cor. x. 4.

4. Pwer a golud y byd hwn yw sylfaen o'i chynhaliad hi : Ond gallu a gras Crist yw sylfaen eglwys Crist, 2 Cor. iv. 7.

5. Un o dywysogion y byd hwn yw ei goruchel ben hi ; ond Iesu Crist ei hun yw goruchel ac unig ben ei eglwys, Eph. ii. 22.

† *Nodwch*, Wrth gymhwyso'r ysgrythur honno (Salm xvii. 14, &c.) mae'r awdur ymhell iawn oddiwrth amcanu dweud bod aelodau eglwys Loegr i gyd yn hollol ddynion y byd hwn ; ac nad oes neb o honynt yn grist'nogion, (gwel rhagymadrodd) ond mai nid eu crist'nogaeth sydd yn eu gwneud hwy yn aelodau o'r eglwys hon ; mae'r holl genedl i gyd yn cael eu hyftryied fel y cyfryw yn ddiwahan, ymhlith y rhai rhaid addef bod llawer nid yn unig

mewn

mewn dygn anwybodaeth, ond yn anfoesol ac yn halogedig.

H. 14. *Pa awdurdod fydd gan y brenin yn eglwys Loegr ag fydd yn ei wneud ef yn oruwch ben arni, a'r eglwys yn deyrnas fyddol?*

A. " Mae gan y Brenhin (neu'r Frenhines) awdurdod i ymdrin â phob math ar lywodraeth eglwyfig; ac nid oes gan Archegobion, Esgobion, Archdiaconiaid, na nebrhyw wyr eglwyfig, un math o awdurdod eglwyfig, ond trwy a than y Brenin, gan yr hwn y mae cyflawn bwer ac awdurdod i wrando ac i benderfynu pob rhyw achosion eglwyfig, ac i ddiwygio a cheryddu pob bai a phechod, cyfeiliornadau, ac heresiau pa bynnag."† Y mae apwyntiad esgobion hefyd yn deyrn-fraint iddo, ac yr y's yn cael y gallu i ordeinio oddi wrtho, ac yn parhau hyd y gwelo yn dda.

† Dyma eiriau'r aet 26. Harri'r VIII. Y gallu hyn a drosglwyddodd Harri'r VIII. oddiwrth y Pab iddo ei hun (pan ymrafaeliodd ag ef ynghylch ysgariaeth y Frenhines) ac y mae Brenhinoedd a Brenhinesau Lloegr yn ei mwynhau oddi ar hynny.

H. 15. *Pa wrthddadl fydd gan yr Ymneillduwyr yn erbyn yr awdurdod hyn o eiddo'r Brenin?*

A. Er eu bod yn cydnabod mai eu dyledswydd yw anrhydeddu'r Brenin, ac ufuddhau iddo mewn achosion gwladol, maent yn barnu bod y pwerau a roir iddo gan ein llywodraeth bresennol mewn achosion crefydd, nid yn unig yn amherthynol i le swyddog gwladol, ond hefyd yn mawr gymhylu anrhydedd Crist, yr hwn a osododd Duw yn ben uchlaw pob peth i'w eglwys, a rhuthruad erchyll ar rydd-did crist'nogion, y rhai a waherddir bod yn weision dynion mewn achosion ffydd a chydwybod, 1 Cor. vii. 23.

H. 16. *Onid yw er lles crefydd, bod awdurdod y swyddog pennaf o'u plaid?*

A. Nid yw crefydd Crist yn sefyll mewn diffyg o allu dynol i'w chynnal; sylfaenwyd ei eglwys ef ar graig, yn fwy safadwy nag un sefydliad daearol, a phyrth uffern ni's gorchfygant hi byth, Mat. xvi. 18. Fe fu cymmorth swyddog gwladol mewn achosion crefydd yn fynych o fwy o niwaid nag o fantais; ac y mae yr awdurdod hyn mewn achosion ffydd yn dra pheryglus: ac yn wir y mae'r cleimiad iddo yn fwy gwrthun nag eiddo'r *Pab* ei hun, yr hwn fydd yn ei gleimio dan y lliw o anffaeledigaeth fel sail o hono.

H. 17. *A arferodd Brenhinoedd Lloegr yr awdurdod hyn mewn achosion ffydd?*

A. Do; a'r Brenhinesau hefyd, i raddau mor uchel ag i ddiddymmu llais parliamentau, ac i attal achosion cymmanfa esgobol. Felly gwnaeth y Frenhines *Ann* yn achos Mr. *Whiston*, yr hwn a gondemnwyd am heresi.

H. 18. *A flagurodd crefydd erioed mewn gwlad lle nad oedd hi gwedi ei sefydlu trwy gyfraith?*

A. Ni flagurodd crefydd Iesu, fel yn sefydledig yng nghalonau dynion erioed yn fwy nâ phan oedd (ar y cyntaf) holl bwerau'r byd yn cydymosod yn ei herbyn.

H. 19. *Onid gwladol oedd yr eglwys Iuddewig, ac fel y cyfryw yn sefydledig?*

A. Diammeu fod yr eglwys Iuddewig yn wladol ||; ond etto dylid cofio, na sefydlwyd 'mô honi gan awdurdod swyddog gwladol, ond gan *JEHOFA* ei hun, yr hwn oedd ei Brenin a'i Deddfwr; ac ni oddefid i un awdurdod ddynol gael llaw yn ei gosodiad na'i llywodraeth: Am hynny y mae yn bur anaddas i'w gwneud hi yn bortreiad eglwys dan oruchwiliaeth mor wahanol ag yw'r un grist'nogol, ac ni amcanwyd hi erioed i fod felly.

|| Deliwyd sulw gan rai, fod yr eglwys Iuddewig, er ei bod yn wladol, o ran hefyd yn gynnulleidfaol; yn gym-maint

maint a bod yr holl wrywiaid, trwy'r holl wlad yn rhwym ar amserau pennodol, i ymddangos yn Jerusalem.

D O S P. II.

Yngbyleb Swyddwyr apwyntiedig yn Eglwys Loegr.

H. 20. *PA Swyddwyr sydd yn eglwys Loegr dan y Brenin, yn erbyn pa rai y gwrthddadl-eu'r Ymneillduwyr?*

A. Archefgobion, esgobion taleithiol, archidiaconiaid, deoniaid, prebendariaid, canoniaid, isganoniaid, ficeriaid cyffredinol, commissariaid, swyddolion, canghellwyr, rhaglawiaid, proctoriaid, &c. swyddau na apwyntiodd Crist erioed, heb sail iddynt yn y testament newydd, ond yn amlwg o wraidd pabaidd.

H. 21. *Onid yw y testament newydd yn son am esgobion megis yn blaenori yn yr eglwys?*

A. Ydyw; nid oeddent neb eraill ond gweinidogion cynnulleidfaoedd neillduol yn fynych dan yr enw henuriaid neu henafgwyr; pa eiriau a arferir yn eglur fel yn unfain ag esgobion, yn y Groeg yn arwyddo dim arall ond golygwyr.

Nodwch, Nid gweinidogion yr efengyl oedd diaconiaid yn y testament newydd, ond y rhai a apwyntiwyd i ofalu am y tlodion. Gwel Aët. vi.

H. 22. *Pa beth yw rhifedi, swydd ac awdurdod esgobion yn eglwys Loegr?*

A. Heblaw'r ddau Archefgob, Caergrawnt, a chwaer Eferoc, y rhai sydd yn olygwyr ar y lleill, yr esgobion ydynt yn bedwar ar hugain. Y mae ganddynt yr unig awdurdod i urddo yr offeiriaid, ac awdurdod mawr drostynt. Hwyl sydd

yn cyflawni y ddefod o fedydd esgob, ac yn cyfsegru llannoedd a mynwentau. Y mae ganthynt hefyd awdurdod mawr iawn a dyrchafiad uchel o natur wladaidd.

H. 23. *Pa wrthddadl fydd gennych yn erbyn goruwch awdurdod yr esgobion ar yr offeiriaid?*

A. Ni apwyntiodd Crist y fath wahaniaeth rhwng gweinidogion yn ei eglwys, ond yn y gwrthwyneb y mae mewn geiriau eglur wedi gwahardd neb o honynt i arglwyddiaethu ar y lleill. Mat. xx. 25—27. “Chwi a wyddoch fod
“ pennaethiaid y cenhedloedd yn tra arglwydd-
“ iaethu arnynt, a’r rhai mawrion yn tra awdur-
“ dodi arnynt hwy. Eithr nid felly y bydd
“ yn eich plith chwi; ond pwy bynnag a fynno
“ fod yn fawr yn eich plith chwi, bydded yn
“ weinidog i chwi; a phwy bynnag a fynno fod
“ yn bennaf yn eich plith, bydded yn was i
“ chwi.” Pen. xxiii. 8. “Eithr na’ch galwer
“ chwi Rabbi, canys un yw’ch Athraw chwi,
“ sef Crist; a chwitheu oll brodyr ydych. Ac
“ nac elwch neb yn dad i chwi ar y ddaear;
“ canys un Tad fydd i chwi, yr hwn fydd yn y
“ nefoedd.” Ac mewn perthynas i swydd arch-
esgob, ni faeddodd neb ddwyn sail ysgrythurol
am dani.

Nodwch, Y mae yr Esgobion yn cael eu galw yn Arglwyddi, ac yn barchedig Dadau yn Nuw.

H. 24. *Onid oes rhyw beth gennych yn erbyn y dull o wneud esgob?*

A. Oes; mae llawer iawn o rodres a mawrhydri yn y ddefod hon, sef etholiad, cadarnhad, cyffegriad, a’i ddodi ef mewn meddiant o’i swydd; ac y mae ynthi rai pethau fydd yn wir blentynaidd. Y mae’r Dean a’i frodyr yn cyfarfod, ac yn gweddio ar Dduw am gyfarwyddyd yn etholiad esgob; ond y maent yn wastad yn dewis yr hwn a ddewisodd y Brenin o’r blaen, ac
yna

yna yn diolch i Dduw am iddo eu cyfarwyddo at y fath ddyn teilwng; yr hwn, wrth ei gyslegu, a ddeclaria yn ddifrifol yn erbyn pob moddion annyladwy i gael y swydd, er eu bod yn awyddus iawn am dani, gan ddywedyd, *Nolo Episcopari*; hynny yw, Yr ydwyf yn anewyllysgar i'm gwneud yn esgob.—Cyn y confirmasiwn, mae'r ficer cyffredinol yn gosod allan wys i alw ar y rhai fydd yn gwrthwynebu'r dewisiad, gan ei osod ar ddrws yr eglwys; a chwedi'n cyhoeddiad tair gwaith yn yr eglwys i'r gwrthwynebwyr ymddangos; o's na fydd neb yn dwad, maent yn cael eu cyhoeddi, *contumaces*; hynny yw, Ystyfnigion.

H. 25. *Pa beth a ddywedir yn erbyn y dull o urddiad gan esgobion?*

A. Maent yn gofyn gan bawb a ordeiniant i dystiolaethu eu bod wedi cael eu cynhyrfu gan yr Yspryd Glân i gymmeryd arnynt swydd y weinidogaeth, a chwedi hynny yn cymmeryd arnynt, neu megis felly, roddi yr Yspryd Glân trwy arddodiad eu dwylaw, gan ddywedyd, “Derbyn—“ iwech yr Yspryd Glân.”

H. 26. *A ddichon neb weini yn eglwys Loegr, ond y rhai a urddwyd gan eu heshgobion ei hun?*

A. Na ddichon; fe gyhoeddwyd pob urddiad arall yn ddiddym, ond y cyfryw fydd o eglwys Rufain; y rhai o's cyd-ymffurfiant ag eglwys Loegr, ni ofynir ganddynt ei hail-urddo.

H. 27. *Pa beth yw'r rheswm cyffredin dros hawl unigol yr esgobion i urddo?*

A. Eu bod hwy wedi ei dderbyn yn ddibaid oddiwrth yr apostolion.

H. 28. *Pa beth a ddywedir yn erbyn yr hawl hyn trwy olyniad dibaid?*

A. Nid yw'r ysgrythur yn un lle yn son am dano fel yn angenrheidiol i wneud urddiad yn rymmus. Nid all eglwys Loegr brofi ei bod hi

yn feddiannol o hono: A phe gallasai, buasai raid iddi ei dderbyn trwy bibell ffaidd eglwys Rufain.

H. 29. *Pa beth y mae'r Ymneillduwyr yn gyffredinol yn barnu am urddiad?*

A. Y maent yn barnu bod gan bob dyn a fo'n gymmwys i'r weinidogaeth, trwy ddoniau a duw-
ioldeb, hawl i'w chyflawni mewn unrhyw gym-
deithas grefyddol ag a roddo iddo alwad; ac nad
yw urddiad ar un cyfrif yn angenrheidiol tu ag
at ddefnyddiol gyflawniad y weinidogaeth. Yn
ganlynol, y mae llawer o'u gweinidogion yn
pregethu amryw o flynyddoedd cyn eu hordeinio.
Ond y maent yn barnu ei fod yn hardd ac yn
ddefnyddiol iawn, ac yn gyttunol â'r portreiad
ysgrythurol, pan y maent ar aros gyd â rhyw
gynulleidfafa fel bugeiliaid, i gael cymmeradwy-
aeth gweddiau, a chyingor rhai o'u brodyr, y rhai
nid ydynt yn cleimio un awdurdod i'w gwneud
yn fugeiliaid; y mae hynny yn deilliaw yn unig
oddiwrth Grifft ac oddiwrth ddewifiad y bobl.

Nodwch, Y mae rhai ar yr achosion hyn yn arfer y ffurf
o arddodiad dwylaw heb gymmeryd ainynt i gyfrannu un
dawn ysprydol; ac eraill yn peidio.

H. 30. *Beth yw helaethrwydd gofal ac awdurdod
esgob yn eglwys Loegr?*

A. Y mae pob esgob yn fugail ar yr holl ef-
gobaeth, a chantho ofal yr holl eneidiau ynthi,
a llywodraeth yr holl offeiriaid, y rhai yn wir nid
ydynt ond ei guradiaid ef, yr hon fydd fwydd rhy
fawr o lawer i un dyn i'w chyflawni, fel ag y mae
pob esgobaeth yn cynnwys ynthi gantoedd o
blwyfau; ac y mae esgobaeth Llundain yn cyn-
nwys ynthi holl offeiriaid ac aelodau eglwys Loegr
yn America.

H. 31. *Pa beth yw awdurdod esgob ar ei offeiri-
aid?*

A. Y mae gantho awdurdod, nid yn unig i
chwilio am eu hymarweddiad, a'u cynghori i
gyf-

gyflawni eu dyledswydd ac i ofyn llw o ufudd-dod iddo ei hun yn ol y canonau; ond hefyd gallu i attal cyflawniad eu swydd dros amser; yr hyn sydd awdurdod rhy fawr i un dyn i'w gael, ac yn enwedig i un gweinidog crist'nogol gael ar ei frodyr eraill.

H. 32. *Pa beth yw natur a diben y seremoni o fedydd esgob fel y cyflawnir gan yr esgobion?*

A. Y diben o hono yw, i bobl ieuaingc gymmeryd arnynt eu hunain yr adduned ag a wnaeth eu meichiau yn eu henwau wrth eu bedyddio.

H. 33. *Pa beth yw gwaith yr esgob ar yr achosion hyn?*

A. Y mae efe yn diolch i Dduw am eu hailenedigaeth o ddwfr ac o'r Ysryd Glân, ac am faddeuant eu holl bechodau, yna yn gosod ei law ar ben pob un o honynt, ac yn "sichrau iddynt "oll, trwy'r arwydd hwnnw, ffafr Duw a'i rasol "ddaioni."

H. 34. *Pa beth a ofynir gan y cyfryw fel y caffont fedydd esgob?*

A. Dim ond iddynt gael ysgrifen o ganmol-iaeth oddiwrth eu gweinidog, eu bod yn gallu dywedyd gweddi yr Arglwydd, y gredo, y deg gorchymmyn, a'r catecism; yna y dywed yr esgob, "A ydych chwi yma, yngwydd Duw a'r "gynulleidfa hon, yn adnewyddu yr addewid "barhaus, a'r adduned a wnaethpwyd yn eich "enw chwi wrth eich bedyddio?" A phob un a ettyb, "Yr ydwyf."

H. 35. *Pa wrthddadl fydd gan yr Ymneillduwyr yn erbyn y seremoni hon?*

A. Nad oes iddi un sail resymol nac ysgrythurol*, a bod llawer o ganlyniadau tra niweidiol yn cyd-fyned â hi. H. blaw hynny, pe caniat- ted cymmwyfder y ddefod ei hun, tybygid bod pob gweinidog plwyfol mor gymmwys i'w chyflawni ag esgob.

* Nid yw'r prif destun a nodir ym mhलाई confirmasiwn ddim i'r pwrpas, sef, Aēt. viii. 14, &c. yr hwn sy'n cyfeirio at ddoniau anarferol yr Yspryd, y rhai a roddwyd trwy Bedr a Ioan. Y confirmasiwn a sonir yn Aēt. xiv. 22. a'r xv. 41. oedd trwy bregethu, ac nid trwy arddodiad dwylaw.

H. 36. *Pa ganlyniad niweidiol fydd yn debyg i godi oddiwrth hyn?*

A. Fe edrych dynion anwybodus arnynt eu hunain, fel y mae'r esgob yn mynegi am danynt, sef eu bod wedi eu pardyno, eu hail-eni, a bod ganthynt hawl yn ffafr Duw, ac felly yn penderfynu bod eu cyflwr yn ddiogel, tra y maent etto yn aros yn eu pechodau, am fod ganthynt dyb rhy dda am yr esgob, y dywedai efe yr hyn nid yw wir.

H. 37. *Pa beth a ddywed yr Ymneillduwyr yn erbyn cyffegriad eglwysf, a lleoedd claddedigaeth gan yr esgob?*

A. Barnant na's gall unrhyw feremoni wneuthur un lle yn fwy sanctaidd nâ'r llall, a phe gallasai, y mae yr offeiriaid cyffredin mor gymmwys i'w wneud ag yw'r esgobion, a bod eu ymholiad cyffredin o'r natur hyn yn mawr dueddu i feithrin parchedigaeth coel-grefyddol i'r cyfryw leoedd, yn gyftal ag iddynt eu hunain.

H. 38. *Pa beth yw'r awdurdod a'r dyrchafiad gwladol ag fydd ym meddiant yr esgobion?*

A. Y mae ganthynt lysoedd o'r eiddynt eu hunain yn eu hesgob-dai, ac yn rhoddi allan eu gwys, nid yn enw'r brenin (fel ag y mae llysoedd eraill) ond yn eu henwau eu hunain. Maent yn gosod canghellwyr yn eu lle fel barnwyr, tersyn barn pa rai fydd yn cyrraedd at bob achosion ynghylch priodasau, testamentau, a therfyniad moddion y rhai fydd wedi marw, yn gyftal ag â materion dynion euog o amrywiol seiau, ar ba rai y rhoddant farn heb raith neu gwest, ac am ba rai y cospant yn drwm iawn mewn penydau daearol. Mae'r esgobion hefyd yn arglwyddi par-

parliament, a chanddynt fel y cyfryw gadair yn nhŷ yr arglwyddi.

Y mae archeſgob Caergrawnt yn bennadur ar holl Loegr, a'r nefaf mewn mawrhydi at y brenhinol deulu. Mae gantho ef y probat o'r holl deſtamentau o fewn ei dalaith. Pan fyddo neb yn marw heb deſtament, a bod gantho foddion mewn amryw eſgobaethau, y mae'r trefniad o honynt yn perthyn iddo ef. “ Ei fraint, trwy ddedod, yw coroni brenhinoeddi a brenhinesau Lloegr; ac, “ hefyd (trwy aet Harri VIII.) y mae gantho awdurdod “ i gennadu pen-rydd did mewn un peth nad yw yn wrth- “ wynebol i'r yſgrythurau ſanctaid a chyfraith Dduw, yr “ hyn gynt a ganiattaodd y Pab iddynt, ſail pa un yw “ rhoddi liſenfau anarferol i briodi mewn unrhyw le neu “ amſer, i ddal dwy eglwys ddegymol, a rhoi graddau dyr- “ chafael er niwaid i'r ddwy brif yſgol. Y mae gan arch- “ eſgob Caergrawnt yn wir y fath helaeth awdurdod, fel, “ er marwolaeth eſgob Laud, y rhyngodd bodd i'r llyw- “ odraeth ddodi neb yn y ſefyllfa honno, ond dynion o “ egwyddorion arafaid, ac o gyrhaeddiadau diniwaid.”

H. 39 *Pa beth a wrthddadleuir yn erbyn mawrhydi ac awdurdod eſgobion?*

A. Nid yw yn cyd-agweddu yn iawn a'u ſwydd fel gweifion yr addſwyn a'r goſtyngedig Ieſu, nac a'u proffes fel olynwyr yr Apoftolion, arfau milwriaeth pa rai nid oeddent gnawdol*, heb un ymgais at ſawredd gweledig neu awdurdod gwladol.† Rhaid ei fod yn mawr rwyſtr i ddyledſwyddau yſprydol || eu galwad, ac yn anghytunol ag yſpryd rhydd gwladwriaeth Lloegr.

* 2 Cor. x. 4. † 1 Cor. iv. 1, 10—13. || Aet. vi. 2. 4.

D O S P. III.

Am y Gwaſanaeth cyffredin.

40 *PA beth yw'r dull o addoliad ſydd yn yr eglwys ſefydledig?*

A. Arferir ffurf o weddi yn waſtadol, yr hon a elwir y gwaſanaeth, neu weddi cyffredin.

H. 41.

H. 41. *A ydyw'r Ymneillduwyr yn barnu bod ffurfiau o weddi ynddynt eu hunain yn bechadurus?*

A. Nac ydynt; maent yn barnu ei bod yn llawer gwell i weddio trwy ffurf na pheidio oll, neu mewn modd anweddus ac anniben; ond nid ydynt yn foddlon i weinidog arfer ffurf o weddiau sefydledig mewn addoliad cyhoeddus.

Nodwch, Fod llawer o weinidogion wedi cyfansoddi ffurfiau fel canllawiau i addoliad y teulu a'r ystafell, a bod llawer o'r bobl yn eu harfer yn ei yr achos.

H. 42. *Pa wrthddadleuon a ddygir yn gyffredinol yn erbyn ffurfiau gweddi?*

A. 1. Y mae distawrwydd yn yr ysgrythur am eu hangenrheidrwydd a'u buddioldeb, heb son am neb mewn arferiad, er ei bod yn traethu yn helaeth ar addoliad dwysol, ac yn mynych grybwyll am weddiau dynion da.

2. Ymddengys yn dra afresymol, i gyfyngu gweinidogion crist'nogol at ffurf sefydlog yn eu gweddiau mwy nag yn eu pregethau.

3. Y mae llawer o anfanteision i weinidogion a phobl oddiwrth arferiad y fath ffurf.

H. 43. *Pa rai yw'r anfanteision pennaf o ffurfiau?*

A. 1. Y mae yn ddrws o ddiogi mewn gweinidogion.

2. Tuedd i leihau eu cymhwysderau i weddi mewn achosion disymmwth, ar ba rai ni's gellir cael un ffurf.

3. Mae ail adroddiad yr un pethau yn tueddu i farweiddio serchiadau'r addolwyr.

4. Ni ellir cymhwyso'r ffurf o weddiau at holl amgylchiadau cynnulleidfaoedd gwahanol, a'r amrywiol ddigwyddiadau o honynt, y rhai a ddylid eu hyfstyried mewn gweddi gyhoeddus.

H. 44. *Pa beth a ddywedir yn erbyn llyfr gweddi gyffredin eglwys Loegr yn neillduol?*

A. 1. Ei fod wedi ei osod gan awdurdod ddynol,

ddynol, fel nad oes i weinidogion wneud un gwyrad oddi wrtho, pa beth bynnag o amgylchiadau neillduol fo'n gofyn; ac ni's gellir gwneuthur un cyfnewidiad yntho, pa mor gymmwys ac angenrheidiol bynnag a fyddo hynny, heb act o barliament, yr hon ni's gellir yn hawdd ei chael.

2. Y mae llawer o bethau amheuol yn y llyfr gweddi cyffredin, sef yn y dull a'r cyfansoddiad cyffredinol o hono—yn yr ystyr a'r geiriau mewn amryw o fannau neillduol, ac hefyd mewn perthynas i'r iaith.

3. Bod y dull o'i ddarllenriad yn annaturiol ac yn ddiadeiladol, yn enwedig yn yr eglwyfi cadeiriol.

H. 45. *Pa beth sydd amheuol yn ffurf a chyfansoddiad cyffredinol y llyfr gwasanaeth?*

A. 1. Y drefn sydd yn afreolaidd ac yn ddi-drefn.—Y mae'r amrywiol weddïau a'r coilectau, &c. heb unrhyw drefn neu berthynas. Ac y maent gwedi eu doddi yn y cyfryw fodd, ag sydd yn gofyn peth medr i gael gafael ynddynt, fel y darllenir hwynt, ac i wneud yn angenrheidiol i droi yn ol ac ymlaen amryw weithiau wrth ddarllain un gwasanaeth.

2. Y mae ei rannau yn rhy aml ac yn rhy fân.—Ymddengys fod rhai o'r gweddïau pennodol, ac yn enwedig y coilectau*, fel pe na byddai ganthynt wrthddrych gwahanredol, ond ychydig yn fwy nâ dechreu a diweddu.

* Y coilect i'r ail ful gwedi'r ystwyll, yr ail o flaen y grawys, y trydydd, y pedwarydd, a'r pumed yn y grawys.

3. Mae'n llawn o ail-adroddiad ac ofer-fiarad. "Arglwydd, trugarha wrthym," gogoniant i'r "Tad, &c." a ddywedir yn rhy fynych o lawer. Arferir gweddi yr Arglwydd dair neu bedair gwaith, i.e. ysafydd chwe' gwaith yn yr un gwasanaeth. Yn y litani fe ddywedir, "Tru-
garha

“garha wrthym wir bechaduriaid,” wyth waith;
 “Arbed ni Arglwydd daionus,” wyth waith
 hefyd; a “Nyni a attolygwn i ti ein gwrando
 “Arglwydd trugarog,” ddim llai nag un waith
 ar hugain.

Gwel Mat. vi. 7.

4. Y mae mewn rhai ystyriaethau yn ddiffygiol iawn.—Y mae'r cyfaddefiad yn rhy gyffredinol; felly yn wir y mae'r deifyfiadau a'r diolchgarwch, ac heb un ar rai achosion. Hynod yw nad oes yntho un weddi dros y ddwy brif ysgol.

5. Nid yw'r gweddïau bob amser wedi eu cyfleu i'r achos.—Siimpl hynod o hyn a geir yn y gwafanaeth (dan y cyfenw chwithig) rhyddhau neu eglwyfa gwragedd, “O Arglwydd, cadw “dy wafanaeth-wraig hon.—Bydd iddi yn Dwr “cadarn rhag wyneb ei gelyn.” Yr un peth wrth ymweled â'r claf.—Y trydydd coleſt yn y prydnhawnol weddi, yn amhriodol iawn pan ddarllenir ef, pan y mae'n fynych yn gynnar yn y prydnhawn, neu weithiau yn yr hwyr; “Go-
 “leua ein tywyllwch, ni a attolygwn i ti, O
 “Arglwydd; a thrwy dy fawr drugaredd, am-
 “ddiffyn nyni rhag pob perygl ac enbydrwydd
 “y nos hon.”

6. Y mae llawer o'r gweddïau yn afreidiol, a thros ben digon. Ni ofynir am un fendith yn amrywiol o'r coleſtau, ond yr hyn a weddiwyd am dani yn y rhannau eraill o'r gwafanaeth. Y mae'r gweddïau dros y brenin a'r brenhinol deulu yn anghyfattedbol i'r rhannau eraill o'r erfyniad.

Delirwch sylw, Fe erfynir dros y brenin dair gwaith bob boreu ddydd ful, a thrachefn yng ngwafanaeth y cymmun, heblaw ymhob ffurf apwyntiedig ar ddyddiau arbennig.

7. Nid oes ond un ffurf gyffredinol o weddi wedi ei sefydlu; yr arferiad gwaftadol o honno
 bob

bob amser foreu a phrydnhawn fydd yn dra afresymmol, a than angenrheidrwydd yn mawr dueddu i gynhyddu ffurfioldeb.

H. 46. *Pa beth fydd amheuol yn y rhannau neillduol o'r llyfr gwafanaeth mewn perthynas i farn?*

A. 1. *Gweinidogaeth BEDYDD.*

Arferir y fath ymadroddion mewn perthynas i effaith yr ordinhad, ag fydd yn naturiol yn arwain dynion i'w deall fel ordinhad gadwedigol§, yr hyn pa fodd bynnag fydd yn eu gwneud yn gywilyddus trwy holiadau'r plentyn ym mherson y meichiau, a'r atebion a roddant yn ei enw yntef mewn perthynas i'w ffydd a'i ymddygiad yn ol llaw. ‡

§ Rhoddir diolch i Dduw am iddo ail-eni'r plentyn trwy ei yspryd sanctaidd. Gelwir y dwfr yn olchfa'r adenedigaeth, trwy ba un y derbynir y plentyn a anwyd mewn pechod gwreiddiol a than ddigofaint Duw, i rifedi plant Duw ac etifeddion bywyd tragywyddol. Yn ganlynol, fe ddyfsgir y plentyn yn y Catecism i ddweud am ei fedydd, "Ym mha un i'm gwnaethpwyd yn blentyn i Dduw, yn aelod i Grist, ac yn etifedd teyrnas nefoedd." Tyb mor niweidiol ag yw yn afresymmol ac yn anysgrythurol.

‡ H. *A ydwyf ti yn enw y plentyn hwn yn ymwrthod â'r diafol, ac â'i holl weithredoedd?* &c. A. *Yr ydwyf yn ymwrthod â hwynt oll.* H. *A ydwyf ti yn credu yn Nuw Dad?* &c. At. *Hynny yw fy efwylllys.* H. *A gedwi dihen gan hynny yn ufudd holl efwyllys Duw?* &c. A. *Gwnaf.*

2. *Yng Ngwafanaeth y CYMMUN.*

Y mae arogl trwm ar rai o'r ymadroddion gan ogwyddo at y farn o bresennoldeb sylweddol Crist yn y bara a'r gwin*, yn rhoddi achlysur i dalu parch coel-grefyddol trwy arferiad y gair cyfflegriad; ac yn neillduol trwy ail adroddiad y weddi cyfflegriad, o's na fydd digon ar y cyntaf. ||

* "Caniatta i ni gan hynny, Arglwydd grafol, felly i
"fwytta

“ fwytta enâwd dy anwyl Fab Iesu Grist, ac yfed ei waed
 “ ef, fel y gwnelir ein cyrph pechadurus ni yn lân trwy
 “ ei gorph ef, &c.” A phan y mae'r gweinidog yn rhoddi
 y bara, efe a ddywed, “ Corph ein Harglwydd Iesu Grist,
 “ yr hwn a roddwyd drosot ti, a gadwo dy gorph di a'th
 “ enaid i fywyd tragywyddol.” A phan roddir y cwppan,
 “ Gwaed ein Harglwydd Iesu Grist a gadwo dy gorph a'th
 “ enaid, &c.”

¶ Y mae trefn y rubric, mewn perthynas i'r bara a'r
 gwin, yn aroglu yn gryf o goel-grefydd babaid, ac yn
 blentynaidd.

“ O's bydd dim o'r bara a'r gwin, heb ei gyffegru, dros
 “ ben, y curad a'i caiff iddo ei hun; eithr o's bydd dim
 “ o'r hyn a gyffegruwyd yngweddill, ni ddygir dim o hono
 “ allan o'r eglwys, eithr yr offeiriad, a chyfryw eraill o'r
 “ cymmunwyr ag a cilw efe atto y pryd hwnnw, a fwyt-
 “ tant ac a yfant yr unrhyw trwy barch.”

3. *Yn yr YMWELIAD a'r CLAF.*

Gwedi i'r dyn claf hysspyfu ei gyd-syniad i
 erthyglau'r gredo, a chyffesu ei edifeirwch a'i
 gariad tu ag at bob dyn, yna cynhyrfir ef i wneu-
 thur cyffes hysspyfol o'i bechodau, o's efe a glyw
 ei gydwybod mewn cythrwfl. — Ar ol y cyfryw
 gyffes, y mae'n ofynol i'r offeiriad i roi gollyng-
 dod iddo oddiwrth ei holl bechodau, o's efe yn
 oftyngedig ac yn ffyddlon a'i dymuna.

Y mae'r ffurf o ollyngdod yn rhyfeddol iawn, ac yn
 gwbl babaid. “ Ein Harglwydd Iesu Grist, yr hwn a
 “ addawodd feddiant i'w eglwys i ollwng pob pechadur a
 “ fyddo gwir edifeiriol, ac yn credu yntho ef, o'i fawr
 “ drugaredd, a faddeuo i ti dy gamweddau: a thrwy ei
 “ awdurdod ef a ganiattawyd i mi, y'th ollyngaf o'th holl
 “ bechodau, yn enw'r Tad, a'r Mab, a'r Yspryd Glân,
 “ Amen.”

4 *Yng NGWASANAETH y GLADDEDIGAETH.*

Y mae'r un peth yn cael ei ddarllain ym mhob
 angladd yn ddiwahan, pa beth bynnag a fyddo
 oedran, amgylchiadau, neu garafter y claddedig;
 ie, er gwybod eu bod y pechaduriaid mwyaf diras
 a'r anghredinwyr calon galedaf, ac yn marw heb
 un

un arwydd o edifeirwch; oddieithr eu bod heb fedydd, neu'n hunain-leiddiaid, neu yn ysgymunedig, yr hyn sydd yn anfynych iawn. — Yn y gwafanaeth hwn, y mae'n rhaid i'r gweinidog alw'r claddedig, “Ein anwyl frawd,” — i ddatgan “gwir ddiogel obaith ei atgyfodiad i “fywyd tragywyddol—ac i ddiolch i Dduw am “ei gymmeryd allan o drueni y byd pechadurus “hwn;” — ac i weddio “pan ymadawom â'r “fuchedd hon, gael gorphwys yng Nghrist, megis y mae ein gobaith fod ein brawd hwn.” — Y mae'n rhaid i'r fath ymadroddion (dros amser y dirywiad presennol, mewn disgyblaeth eglwys) niweidio cydwybodaau gweinidogion†, â chanlyniadau tra pheryglus mewn perthynas i'r bobl. Nid rhyfedd o's cymmer dynion drygionus achlysur i fyned ymlaen mewn pechod, ar y sail o gael dedwyddwch yn y diwedd, pan y maent mor fynych yn clywed fod dynion o'r un fuchedd a'r claddedig yn cael eu cyhoeddi yn wynfydedig.

† Ar gyfrif y swydd hon y pallodd archeſgob Sancroft gymmeryd arno ofal eneidiau, fel y dywed efe wrth Dr. Tillotſon.

5. *Mewn rhai a berthyn i DDYDDIAU GWYL.*

Yn enwedig yr hyn a ddarllenir ar Ionawr 30, a Mai 29. Yn y cyntaf y mae coffadwriaeth am farwolaeth Siarls I. ac yn yr olaf, am adferiad Siarls II. mewn dull a sylfaenwyd ar anwir, ac at y drws nefaf at amharchu pethau sanctaidd.

Ar Ionawr 30, fe elwir Siarls I. yn anghymmws yn Ferthyr, yn cael enw tu hwnt i'w haeddiant (yn ol ei Hanes) ac fe alarir am ei farwolaeth, cyfaddefu yr euog-rwydd, gan weddio yn erbyn bamedigaethau Duw o'i achos ef mewn dull difail iawn pe buasai yn ddyn dda. Ond y rhan mwyaf aethus o'r gwafanaeth yw darllain y Salmau perthynol i ddioddefiadau Crist, a'r bennod mewn perthynas i'w groefhoeliad.

Y diolchgarwch a roddir ar Fai 29, am adferiad Siarls II. megis “ein grasusaf frenin;” ac “am edfryd i ninneu
„ hetyd

“ hefyd, trwy hynny, rydd-did i broffesu yn gyhoeddus
 “ dy wir grefydd a’th iawn addoliad, er mawr gyffur a
 “ diddanwch ein calonnau;” o herwydd pa ham, ni’s
 gallwn uno gydâ hwynt hwy pan feddylion am feiau ei
 fuchedd, ei amcanion yn erbyn rhydd-did ein gwlad, ac
 anfoesoldeb ac erledigaethau ei deyrnasiad; oddieithr i ni
 gredu nad oedd ac ni allasai fod un broffes gyhoeddus ac
 ewyllysgar o wir grefydd yr Arglwydd, &c. heb offeiriad-
 aeth a gwasanaeth cyffredin eglwys Loegr.

6. *Mewn rhai RHANNAU o YSGRYTHUR ap-
 pwyntiedig i’w darllain.*

Nid yw’r rhai sydd yn nechreuad y gwasanaeth
 (yr un am y boreu a’r prydnhawn) mor berthyn-
 asol a llawer eraill a ellir eu cael. Nid yw yr
 llithiau bob amser yn dra dewisol er adeiladaeth.
 Darllenir weithiau bennod gyfan ar achos neill-
 duol, ym mha un ni bydd ond ychydig eiriau i’r
 pwrpas. Y mae Cân y forwyn Fair a Simeon,
 sydd ran o’r addoliad prydnhawnol, yn rhy neill-
 duol i bwrpas cynnulleidfa. Tybygid nad oes
 priodoldeb wrth ddarllain yr epistolau a’r efangyl-
 wyr ar wahan oddiwrth y llithiau, ac yn enwedig
 wrth ddarllain rhai rhannau eraill o’r ysgrythur,
 pan nad oes un efengyl neu epistol yn addas,
 mewn perthynas i’r efengyl neu’r epistol.

7. *Yn Arferiad o’r APOCRYPHA.*

O ba rai yr apwyntir llithiau i gael eu dar-
 llain yn gyhoeddus, ac yn lle rhyw ran o’r yf-
 grythur, yr hyn sydd yn arwain dynion i feddwl
 fod yr Apocrypha yn ogyfuwch mewn awdurdod
 â’r Bibl. Mae rhai o’r llithiau hyn yn cynnwys
 yr ystorïau mwyaf digrif yn yr holl lyfr.*

* Sef yr ystorïau celwyddog ac anwireddus hynny, Bel
 a’r ddraig, Judith a Susanna (y cyntaf a apwyntiwyd i’w
 ddarllain trwy lyfr gweddi cyffredin Siarls II.) a’r pennaf
 oll, yr ystori swynol o gael morwyn dëg o swyn-ganiadau
 ei chariad uffernol, ac yn swyno ymaith Asmodeus y cyth-
 raul caredigol â mwg afu pysgodyn.

8. *Yng Nghredo ATHANASIUS.*

Y Gredo hon (a gymmerir air yngair allan o
 lyfr

lyfr yr offeren) a ofodir allan yn y fath fodd, fel pe buasai hi heb ei threfnu i amddiffyn yr athrawiaeth y mae ar fedr eglurhau. Y mae ei rhannau dedfrydol mewn modd enwedigol yn ei ffeiddio, ac yn gwneud yr eglwys yn dra anghyfflon, fel y mae'n derbyn dynion i'w chymmundeb heb ofyn am dani, ac yn hyfysu ei gobaith o iechydwrriaeth pawb a ddarllenir gwafanaeth y gladdedigaeth, er na's deallant ddim o'r athrawiaeth a gynhwysir yn y gredo hon, neu yr ydys yn gwybod ei bod yn ei gwadu.

Noda, Y mae'r gredo hon a'r gredo a elwir Nicene yn dywedyd yn erbyn eu gilydd.

9. *Yn rhai Mannau o'r LITANI.*

Megis, "oddiwrth anniweirdeb a phob pechod "marwol arall, gwared ni Arglwydd daionus;" tybygid fod hyn yn tueddi at ddaliad babaid o fod rhai pechodau yn eu natur yn faddeuol. Ni all pawb ddim gweddio am waredigaeth "rhag "angeu difysed," am eu bod yn ei chyfrif yn ffrain; ac craill, am eu bod yn barnu yn gymhwysach i adael i Dduw doeth a da drefnu dull eu marwolaeth.

Fe adawyd allan lawer gwell deisyfiad nag un o'r rhai'n o'r Litani, yn y golygiad yn amser y frenhines Elisabeth, â pha un y gallasai Protestaniaid cyffon yn fwy enwedigol gyd-uno; "Oddiwrth esgob Rhufain a'i holl frynti ffaidd, "gwared ni Arglwydd daionus."

H. 47. *Pa beth a wrthddadleuir yn erbyn y dull o adrodd llyfr y gwafanaeth?*

A. Y mae canu'r gwafanaeth, megis yn yr eglwys cadeiriol, yn anaddas i natur gweddi a fymrlwydd addoliad efangylaidd*. A'r dull y mae'r

* Flavianus oedd y cyntaf a ddygodd ganu darlleniad i mewn yn eglwys Antioch, dyn o foefau drwg, ond yn hoff seremon.

mae'r bobl yn uno â'r offeiriad yn yr eglwys plwyfol, yn anadeiladol, yn annaturiol, ac yn ormesfol: weithiau yn rhoddi atebion † i'w ddeifyfiadau ef: pryd arall yn ail adrodd gweddi gyd ag ef: eilchwaith yn dywedyd rhannau darniol o ymadrodd ar ei ol ef: rhai prydiau yn gorphen y rhannau a ddechreuodd efe: ac yn y salmau yn darllain bob yn ail adnod ag ef.

H. 48. *Pa fodd y mae cynnifer o bethau a ellir dywedyd yn eu herbyn yn llyfr y gwasanaeth?*

A. Y rheswm eglur yw, am i'r rhan fwyaf o hono gael ei gymmeryd allan o'r hen lyfr offeren pabaidd ||; oddiwrth ba un yr amrywiodd y diwygwyr cyntaf mor lleied ag oedd bosibl, gyda bwriad yn raddol i wneuthur diwygiad trwyadl. Ond

seremoniau. Fe arddelodd eglwys Rufain ef, a ddiwygwyd dan yr amrywiol Babau, ac a'u cwplawyd yn amser Pab Gregory, ynghylch y flwyddyn 620, ac oddiwrtho ef fe'i galwyd yn ganiad Gregory. Awstin y Monach a ddaeth ag ef i Loegr. Y Pab Vitalian I. (683) oedd y cyntaf a apwyntiodd arferiad yr organ gyd â llafar ddynol.

† Ni arferir atebion mewn eglwys brotestanaidd arall. A'r rhai'n a ddygwyd i mewn gan bab Gregori.

|| Nid yw'r llyfr gwasanaeth yn fawr amgen nâ chyfieithad o amrywiol ddarnau y llyfr gwasanaeth pabaidd. Y mae'r chwe' caniadau hyn air yng air allan o lyfr y mas. "Chwy-chwi holl weithredoedd yr Arglwydd, " bendithiwch yr Arglwydd. Bendigedig fyddo Arglwydd Dduw Israel, &c. Fy enaid a fawrha yr Arglwydd, &c. Yr awr hon y gollyngi dy was mewn tangnefedd, &c." Credo Athanasius. "Ti Dduw a folwn, &c." ynghyd â "Gogoniant i'r Tad, &c." ar ol pob salm.—Am hynny, pan gyffrowyd gwyr sir Devon i wrthryfel, ar gyfrif cyfnewidiad eu llyfr mas. Y mae brenin Iorwerth VI. yn dywedyd wrthynt mewn llythyr, i'w llonyddu, "Mewn perthynas i'r gwasanaeth yn y iaith " Saefonaeg, fe allai ei fod ef yn ymddangos i chwi yn " wasanaeth newydd, ond etto yn wir nid yw ddim ond " yr un hen: yr unrhyw eiriau yn Saefonaeg," fel y darfu rhai o'r Pabau gynnyg cadarnhau'r gwasanaeth Saefonaeg.

Ond darfu eu canlynwyr orphwys yn foddlon mewn modd rhyfeddol i'r peth a wnaethpwyd o'r blaen, ac ni wnaethant fyth un diwygiad o fawr ganlyniad. Y mae ein llywodraethwyr eglwyfig, naillai o ddifatterwch neu o gasineb disail at bethau newydd, neu ofni peryglu'r holl eglwys wrth gyweirio rhan o honi) gwedi ymwrthod hyd yn hyn â chynnygiadau llawer o eglwyswyr * dysgedig yn yr eglwys (yn gyftal a gweinidogion Presbyteriaid yn y flwyddyn 1661.) am ddiwygio'r ffurfiau sefydledig.

H. 49. *Ym mha fodd y dygir ymlaen addoliad cyhoeddus ymblith yr Ymneilldauwyr?*

Trwy weddi ddiattreg, neu, fel y gelwir hi weithiau, yn weddi rydd, ym mha un y mae'r gweinidog yn gweddio yn ol ei farn a'i fedrusrwydd, heb gymmorth llyfr.

H. 50. *Pa sail fydd oddiwrth yr ysgrythur dros y ffordd hon o weddio?*

A. Y mae'n eglur ei bod mewn arferiad yn hir cyn bod llyfrau gweddi, a chyn y gallent fod; canys yr oedd dynion yn gweddio ar Dduw ddwy fil o flynyddoedd cyn ysgrifennu llyfrau. Ac y mae llawer o siamplau o weddio heb lyfr yn yr ysgrythurau sanctaidd. Mae'n eglur mai fel hyn y gweddiodd y patriarciaid a'r prophwydi dan yr hen destament, Crist a'i apostolion dan y newydd, a dynion da cyffredin dan y ddau.

H. 51. *Beth yw'r manteision pennaf o'r fath weddi?*

A. 1. Y mae yn peri i'r gweinidogion (sydd yn ei harfer yn gymmwys) i gynhyddu mewn diwydrwydd wrth gyfrinachu â phethau dwysol.

2. Y

* Yn y flwyddyn 1749, fe osododd amryw o flyddlon blant yr eglwys gynhygiadau er diwygiad amryw o bethau yn y gwasanaeth ger bron llywodraethwyr y wlad a'r eglwys, yn fwy enwedigol o flaen yr esgobion; ond hwy a fuont yn aflwyddianus, er bod eu gofyniadau yn ddoeth ac yn oftyngedig.

2. Y mae yn mawr dueddu i gynnal i fynu clustiau ymwrandawriad, a chynhyrfu serchiadau duwiol yr addolwyr.

3. Mae yn fwyaf cymmwys i amgylchiadau'r gynulleidfa, a'r amrywiol achosion annisgwyl-iadwy a all ddigwydd, y rhai ni ddylid eu gadael mewn distawrwydd mewn gweddi gyhoeddus.

H. 52. *Pa fodd y dichon y bobl i gyd uno mewn gweddi ddiatreg, gan fod yn rhaid iddynt aros i'r gweinidog-orphen ei ymadrodd cyn y gallont ei ddeall ef?*

A. 1. Mewn trefn i uno yn iawn mewn gweddi ag arall, nid yw yn angenrheidiol i gymhwyso pob gair a ddywedir; digon yw cydsynio â'r erfyniad pan orphennir ef.

2. Pa fodd bynnag, nid yw ac ni ddylai y gweddïau diatreg hyn fod bob amfer yn gwbl newydd: llawer o'r un ymadroddion a ddigwydd yn fynych, yn enwedig ymadroddion ysgrythurol, y rhai yn gyffredinol a ddeallir a chydsynnir â hwynt cyn gynted ag y dywedir ychydig eiriau.

3. Fe fyddai yr un gwrthddadl yn dda mewn rhai ystyriaethau yn erbyn gwrandawr pregethau newyddion.

H. 53. *Onid yw gweddïau diatreg yn ddarostyngedig i anweddeidd-dra chwithig mewn dull ac ymadrodd?*

A. Cyfaddefir nad ydynt bob amfer mor gywraint ag y gellir gwneud ffurfiau. Ond fe all dynion o rannau naturiol ac ymddygiad da, trwy ofal diwyd ac ymarferiad gwaftadol, gyrraedd medrusrwydd i eglurhau eu meddyliau gyda graddau digonol o gywreinrwydd i ateb holl achosion gweddi gymdeithafol. Ac fe ddylai gwyr yr eglwys gosio fod cymmaint o anghymwysderau i'w gweled yn y llyfr gweddi gyffredin, ag fydd yng ngweddïau neb o'r Ymneilldwy'r rheolaidd.

Noda, Y mae yn y llyfr gweddi cyffredin lawer o eiriau ac ymadroddion hen ac anghynnefin, a rhai dros ben, ac eraill heb gyffylltiad, yn wrthun ac yn annealladwy, fel nad oes gan wyr yr eglwys ddim cymmaint o achos i ymfrostio o'i berffeithrwydd a'i ragoriaeth ar weddïau diatreg mewn ymadrodd, ag y gall dyn anwybodus fod yn barod i feddwl. A dylid dal fulw, y gellir gochelyd y fath anghymmwyfderau yn yr olaf; ond yn y cyntaf, y mae yr beiau yn gyftal a'r ffurfiau wedi eu sefydlu, i'e gan y rhai fydd yn eu canfod ac yn eu cydnabod hwynt.

H. 54. *Eithr onid yw yn angenrheidiol i Grist' - nogion gadw i fynu un ffurfiad yn eu haddoliad?*

A. Nid yw unffurfiad ddim yn fwy angenrheidiol mewn gweddi nag y mae mewn pregeth. O's buasai, fe fuasai Crist ei hun yn mynegi hynny, a'r apostolion a'r crist'nogion cyntaf yn ei gynnal ef i fynu; o hyn nid oes y prawf lleiaf. Ac y mae yn beth hynod i feddwl fod unffurfiad yn angenrheidiol mewn gweddi mwy nag mewn pregethu, neu bethau eraill, ym mha rai y mae amrywiaeth yn cael eu cyfrif yn ganmoladwy.

H. 55. *Oni ddysgodd Crist ei ddisgyblion i weddio wrth ffurf, yr hon a elwir, Gweddi yr Arglwydd?*

A. Ni addefir yn gyffredinol, i'n Harglwydd amcanu y weddi hon o'i eiddo i'w harfer yn wastadol fel ffurf yn ei eglwys; cyfrifir hi gan lawer yn unig fel cyfarwyddyd i'n gweddïau*; pa fodd bynnag, pe profid ei bod wedi ei bwriadu fel ffurf sefydlog, nid yw hynny ddim yn sail i arferiad llyfr gweddi a gyfansoddwyd gan ddynion ffaeledig, pa faint llai ei osodiad ef gan benllywydd gwladol.

* Gweddiwch chwi fel hyn, Mat. vi. 9.

D O S P. IV.

Am Seremonïau.

H. 56. ***P**A beth yw barn yr Ymneillduwyr mewn perthynas i seremonïau mewn addoliad dwysol?*

D

A. Maent

A. Maent yn ffeiddio y fath ag fydd yn hollol o ddyfais ddynol, yn enwedig pan eu gwneir yn angenrheidiol, fel ag y mae eiddo eglwys Loegr, gan farnu eu bod dan rwymau i wrthod cydymffurfiaid â hwynt.

H. 57. *A ydyw seremoniau eglwys Loegr yn waharddedig yn yr ysgrythur?*

A. Ni waherddir 'mo honynt yn bendant yn yr ysgrythur (oblegyd nad oeddent mewn arferiad mor gynnar) ond pob ewyllys grefydd, *Col. ii. 23.* a thyma un darn o honi; ac yn gymmaint nad ydynt yn orchymynedig yno, y mae yn rhefwm digonol i beidio ymoftwng iddynt.

H. 58. *Onid yw'r eglwys yn cleimio awdurdod i ofod defodau a seremoniau mewn addoliad dwyfol?*

A. Ydyw*; ond y mae'r Ymneillduwyr yn gwadu'r hawl, ac nid allant ymoftwng i neb o'i seremoniau, ne's profo hi ei hawdurdod i'w gorchymyn hwy allan o'r ysgrythur.

* Gwel Erthygl XX.

H. 59. *A ofynir dim yn addoliad Duw, ond yr hyn a orchymynir yn yr ysgrythur?*

A. Dim ond yr hyn fydd naill ai'n orchymynedig, neu ynteu'n angenrheidiol yn gynhwysedig yn y gorchymyn.

H. 60. *Onid yw seremoniau'r eglwys yn bethau canolig ynthynt eu hunain? Pa le gan hynny y gall fod y niwaid o gydsynio â hwynt?*

A. Er caniattau eu bod yn ganolig ynthynt eu hunain, fe ddichon na b'ont felly yn yr holl amgylchiadau o honynt; ac o's ydynt, y maent yn peidio bod felly pan eu gorchymynir trwy awdurdod ddynol§, a'u bod yn ammodau o gymmundeib crist'nogol.

§ I'r perwyl hyn y mae geiriau'r Apostol yn hynod. *2 Cor. vi. 12.* "Pob peth fydd gyfreithlon i mi, eithr ni'm dygir i dan awdurdod gan ddim."

H. 61.

H. 61. *Pa le y gall fod y drwg o ymofwng i awdurdod dynol, mewn pethau canolig, er mwyn heddwch ac unffurfiad?*

A. Byddai hyn yn cydnabod hawl y rhai a gymmerant y swydd o lywodraethu'r eglwys, yr hon na chawfant erioed oddiwrth Grist, ac y mae yn niweidiol i'w anrhydedd; ac efe a fyddai yn rhoddi ymaith y rhydd-did hynny â pha un y rhyddhaodd Crist ni, ac ym mha un y cyngorodd efe i ni aros, Gal. v. 1.

H. 62. *Oni orchymynir i ni wneuthur pob peth yn weddus ac mewn trefn? Oni all, gan hynny, pennaethiaid yr eglwys apwyntio pa beth bynnag fydd angenrheidiol tu ag atto?*

A. Y mae i bawb Crist'nogion farnu drostynt eu hunain pa bethau fydd weddus ac yn drefnus. Rhai a dybiant y pethau hyn, a'r lleill y pethau eraill. Ac nid oes hawl gan neb pwy bynnag i farnu dros neb ond trostynt eu hunain, canys ni arddelwn ond un pen i'r eglwys ar y ddaear.

H. 63. *A oes rhyw ganlyniadau drwg yn debyg o gyfodi oddiwrth yr ychydig seremonïau ag a apwyntiodd eglwys Loegr?*

A. Ni allant wneuthur dim daioni, ac a allant gael eu camarferyd i ddibenion drwg. Y maent yn tueddu i ddistrywio fymrlwydd addoliad dwyfol, yn annog coelgrefydd, ac yn tywys i Babyddiaeth, yr hon sy'n llawn o ddychymygion dynol.

H. 64. *Onid yw eglwys Loegr yn ymwrthod â chyfeiliornadau Pabyddiaeth?*

A. Ydyw mewn geiriau, ond nid mewn gweithred, tra y byddo hi yn arddel awdurdod mewn achosion ffydd, neu hawl i ofod seremonïau. Ac y mae ei seremonïau yn eglur o waelod pabaidd; ar yr un egwyddor hi a all arddel y lleill i gyd.

H. 65. *Pa rai ydyw y seremonïau a arferir yn eglwys Loegr?*

A. 1. Plygu tu a'r dwyrain. 2. Plygu wrth enw'r Iesu. 3. Nodi ag arwydd y groes yn y bedydd. 4. Agweddau neillduol ar y corph mewn addoliad, yn enwedig goftwng ar y gliniau ar swpper yr Arglwydd.

H. 66. *Pa beth yw'r seremoni o blygu i'r dwyrain?*

A. Bwrdd y cymmun (yr hwn a elwir yn allor, ac a amgylchynir â chledrennau) a ofodir yng nghanell yr eglwys; a thu ag atti y try yr eglwyswyr ystyfnig eu hwynebau yn gyffredinol, oddiwrth bob man arall, pan ddywedont y gredo, ac yn plygu pan enwir enw'r Iesu; fel y gwna rhai o honynt hefyd pan ddeuant i mewn i'r eglwys, a phan elont allan.

Nodwch, Fe arferir ac fe amddiffynir yn gyffredinol y ddefod hon, er nad oes un ganon yn awr mewn bod yn ei gorchymmyn. Archefgob *Laud* a'i gorchymynodd hi gyd â'r farrugrwydd mwyaf.

H. 67. *Pa beth y mae'r Ymneillduwyr yn ei ddywedyd yn erbyn y seremoni hon?*

A. 1. Na ddylai fod allorau † mewn eglwysifrist'nogol, ond yn unig bwrdd cyfheus, wrth baun y gweinir swpper yr Arglwydd.

† Nid oedd gan y prif Grist'nogion neb allorau: Pab *Sylvestre* a'u cyflegrodd hwynt gyntaf, yn y flwyddyn o oed Crist, 1334.

2. Nid oes un rheswm pa ham y dylid ei gosod yn y rhan ddwyreiniol o'r adeiladaeth, nid oes fwy o sancteiddrwydd yno nâ rhyw fan arall. Ni ofodwyd ef hyd ar ol y diwygiad, ond ynghorff yr eglwys, hyd yn amser *Laud*.

3. Nid oes dim sancteiddrwydd ym mwrdd y cymmun fwy na rhyw fwrdd arall, ac fe gafodd y ddefod ei dechreuad o blygu tu ag atto, oddiwrth Babyddiaeth, ag fydd yn dysgu fod y bara a'r gwin a ofodir arno yn wir gorph a gwaed Crist;

Crist, yr hyn y mae eglwys Loegr, a phawb Protestaniaid, yn * proffesu i'w wadu.

4. Y mae plygu'r corph mewn un rhan neillduol o addoliad yn ddefod anysgrythurol, ac y mae arni arogl coel-grefydd, Col. ii. 18.

5. Tybygid fod addoli tu a'r dwyrain wedi bod yn ddefod baganaidd, yr hon y mae'r ysgrythur yn eglur yn gondemnio, Ezec. viii. 16.

H. 68. *Onid yw'r ysgrythur yn bendant yn gorchymyn i bob glin blygu yn enw'r Iesu?* Phil.ii.10.

A. Ni ellir yn resymmol gymmeryd y rhan honno o'r ysgrythur mewn ystyr lythyrenol, ac am hynny nid yw yn rhoddi sail i'r ddefod o blygu pan enwir enw'r Iesu.

H. 69. *Pa fodd yr ymddengys hyn?*

A. 1. Y mae yn dra afresymmol i feddwl, pe buasai y fath seremoni yn briodol ac yn ddefnyddiol, y cawasai ei chyflawni er anrhydedd i'r Mab, heb fod er anrhydedd i'r Tad hefyd; neu wrth enwi enw Iesu, ac nid wrth un enw o'i enwau eraill, ar ba rai y gelwir y Mab mor fynych; neu mewn rhai mannau neillduol o'r addoliad cyhoeddus, ac nid bob amser pan enwir ef.

2. O's cymmerir un rhan o'r testun hwn yn lythyrenol, dylid cymmeryd y cyfan felly, yr hyn fydd ry wrthun i'w ganiattau; o blegyd gofynir hefyd i "bob tafod gyffesu fod Crist yn Arglwydd y nefolion, y daearolion, a than ddaearolion bethau."

3. Nid yw gwyr yr eglwys eu hunain yn ei harfer yn ol ystyr llythyrenol y testun hyn, canys

D 3

nid

* Nid yw yn gwbl gyson, tra byddo rhai ymadroddion yn aros yn y llyfr gwasanaeth. Gwel tu dalen 42.—Y mae'r Catecism yn dywedyd, "Y peth a arwyddocceir yn swpper yr Arglwydd yw, corph a gwaed Crist, y rhai y mae'r ffyddloniaid yn wir ac yn ddieu yn eu cymmeryd ac yn eu derbyn."

nid oes neb o honynt ond y gwagedd yn plygu'r glin ond y pen. Ac

4. Y mae rhai difeinyddion dysgedig a gwrefog (yn enwedig Dr. *Nichols*) wedi rhoi i fynu y testun hwn fel yn amherthynafol.

Noda, I ragflaenu'r gwrthddadl yn erbyn eglwys Loegr ar gyfrif y seremoni hon, haerodd rhai nad yw yn orchymynedig, ond yn sefydledig yn unig ar arferiad; ond camfyniad ydyw hyn. Y mae'r gorchymmyn LII. o eiddo'r frenhines Elisabeth, a gyhoeddwyd yn y flwyddyn 1559, fel hyn, " Y mae yn angenrheidiol i'w derbyn, fel pa
" bryd bynnag yr enwir enw Iesu, mewn un llith neu bre-
" geth, neu ryw fodd arall, fod i hen ac ieuangc rod-
" parch trwy ymgrymiad isel a dynoethiad pennau gwr-
" rywiaid, fel ag y mae'n angenrheidiol yn perthyn iddo,
" ac y cafodd ei arfer hyd yn hyn."

H. 70. *Pa reswm fydd dros waith yr offeiriad yn croesi y talcen wrth fedyddio?*

A. Fe ddywedir ei fod yn arwydd na fydd i'r hwn a fedyddir gywilyddio i broffesu ffydd Crist croeshoeliedig, ac ymladd yn wrol tan ei faner ef.

H. 71. *Pa beth a wrthddadleuir yn erbyn hyn gan yr Ymneillduwyr?*

A. 1. Ni apwyntiodd Crist erioed 'mo honi.

2. O's oes rhaid arfer arwydd y groes fel nod ar ddisgybl Crist, dylei fod naill ai yn weledig ac yn parhau, neu i gael ei ddodi yn fynych, yn ol arfer y Papistiaid, y rhai yn fynych a groesant eu hunain i'w doddi mewn cof o'u henw.

3. Arfer yr arwydd hyn yw gwneud dau sacrament o un, yn ol darluniad yr eglwys o sacrament, sef, " arwydd gweledig oddi allan, a " gras ysprydol oddi fewn." Ymbhellach.

4. Arfer unrhyw ddefod mewn bedydd fel arwydd o'r groes, (neu ddioddefiadau Crist), yw gwneud yr ordinhad hon i ymladd yn erbyn swpper yr Arglwydd, ym mha un yr apwyntir yn ddwyfol y bara a'r gwin i'r diben neillduol hyn, sef coffadwriaeth o farwolaeth Crist.

5. Y mae gwneud y ddefod hon yn hanfodol i weinidogaeth bedydd, yn drais afresymmol anghyfiawn ar gydwybodau y rhai sydd yn ammeu mewn perthynas iddi.

H. 72. *Pa beth a ddywedir yn erbyn agwedd y corph mewn addoliad dwysol yn eglwys Loegr?*

A. Mae trwy ei hawdurdod yn gofyn i ddynion gyfnewid agwedd eu cyrph yn wastadol; i sefyll ar rai rhannau o'r addoliad, ar eu gliniau ar rannau eraill, ac yn eistedd ar eraill, pan nad yw'r ysgrythur na rheswm yn amlygu'r gwahaniaeth*; ac weithiau yn rhoddi agwedd gwahanol i'r offeiriad oddiwrth y bobl.

* Y peth mwyaf afresymmol o'r natur hyn yw'r drefn o eistedd pan ddarllenir yr epistolau, ac i sefyll wrth ddarlleniad yr efangylau.

H. 73. *Onid yw'r agwedd o benlinio (yr hon yw'r mwyaf parchus) y mwyaf cymmws i'r odinhad sanctaidd o swpper yr Arglwydd?*

A. O's felly, yn ddieu y gwyddai Crist, ac yn ddiammeu y gorchymynasai neu y dysgafai ni i'w arferyd trwy ei siampl, pan yr apwyntiodd efe yr ordinhad gyntaf.

H. 74. *A ydyw yn sicr mai'r un agwedd oedd gan Grist a'i ddisgyblion ag sydd yn awr gan yr Ymneillduwyr?*

A. Nac ydyw; ond y mae yn sicr mai'r un agwedd oedd ganthynt pan fyddent wrth brydiau o'u bwyd||. Am hynny y barna'r Ymneillduwyr, yn gymmaint ag mai eistedd yw yr agwedd o fwyta wrth fyrddau cyffredin, eu bod yn dyfod yn nesa at bortreid ein Iachawdwr yn eistedd wrth ei fwrdd ei hun. Hyn sydd fwyaf cymmws i swpper yr Arglwydd dan yr ystyriaeth o wledd. Y mae'n sicr mai troi y bwrdd yn allor oedd yr achos o ddwyn i mewn penlinio wrthi†.

|| Y ddefod wrth fwyta oedd gogwydd ar wyliau oddi amgylch y bwrdd, yn cynnal eu hunain trwy bwyso ar y penelin affwy arno.

† Pab *Honorius* a'i hordeiniodd yn y flwyddyn 1214.

H. 75. *Eitbr pa ham y mae'r Ymneillduwyr yn gwrthddadleu yn erbyn seremoni mor wael a phenlinio wrth y sacrament, pan nad ydynt yn ammeu i benlinio wrth weddio?*

A. 1. Ni allant edrych arni'n seremoni distadl, gan ei bod yn orchymynedig gan yr eglwys, y mae yn debyg iawn i addoliad yr elfennau, a chafodd ei dechreuad oddiwrth addoliad y Papistiaid o honynt, fel gwir gorph a gwaed Crist.

2. Heblaw hynny, y mae eglwys Loegr yn awdurdodol yn gorchymmyn y cyfryw agwedd, fel ammod angenrheidiol o gymmundeb; ac o herwydd y rheswm hyn yn unig (gan ei ystyried fel peth canolog) ni ddylid ymostwng iddi.

H. 76. *A ydyw'r Ymneillduwyr yn gwneud eistedd yn ammod o gymmundeb?*

A. Nac ydynt; y mae'r cymmunwyr yn eu plith yn gwbl rydd i arfer yr agwedd y maent yn hoffi oreu, ac y mae rhyw nifer o honynt yn penlinio.

H. 77. *Oni chedwir rhai seremoniau eraill yn eglwys Loegr?*

A. Y mae ynthi amryw o arferiadau ag fydd o natur seremoniau, ac y maent yn agored i'r un gwrthddadleuon, sef gwisgo gwisgoedd neillduol—cadw dyddiau pennodol fel gwyliau—yn cyflawni rhan wahanol o'r gwasanaeth mewn lleoedd gwahanol—ac arferyd meichiau yn y bedydd, y rhai ydynt oll yn ofodiadau dynol a thrais arglwydddaidd.

H. 78. *Pa beth a ellir wrthddadleu yn erbyn gwisgoedd?*

A. Gofynir i'r offeiriaid wisgo dillad o liw a dull hynod, yn ol eu gwahanol urddau. Heblaw'r gwisgoedd duon cyffredin, y mae'r esgobion yn gwisgo par o lewys mawr, o liain main; a'r offeiriaid is-radd, pa bryd bynnag y byddont yn darllain gweddiau, neu yn gweini y sacramentau,

mentau, neu ddefodau eraill, yn rhwymedig i wisgo yr offeren-grys, yr hon a wneir o liain gwyn, main, fel arwydd o burdeb; yr hon, o's bydd pregeth, a wisgir ar y gwn a'r cochl, ac a ddiofgir yn y cor ddarllain, pan orphennir y gweddïau.

H. 79. *Pa beth yw barn yr Ymneillduwyr am y gwisgiadau hyn?*

A. Edrychant arnynt fel gweddillion coel-grefydd babaid, yn enwedig yr offeren-grys a'r newid dillad yn amser addoliad. Ond y maent yn enwedig yn dywedyd yn erbyn trais-osodiad un math o wisgoed yn addoliad Duw, er eu bod yn barnu nad yw un math o ddull neu liw dillad ynthynt eu hunain yn bechadurus mwy na'u gilydd.

Nodwch, Gyd â'r offeiriaid paganaidd y cafodd yr offeren-grys ei gwisgo gyntaf, ac a ddygwyd i eglwys Rufain gan y Pab *Adrian*, yn y flwyddyn 796.

H. 80. *Pa ddiwrnodau a apwyntiodd yr eglwys i'w cadw yn wylïau?*

A. Dim llai na 150 yn y flwyddyn*, heblaw dydd yr Arglwydd; ief, 29 o wylïau, 16 o wyl-nosau (neu ddyddïau o'r blaen) 40 o ddyddïau ympryd yn y grawys, 12 o ddyddïau lludw, 3 o erfyniad, 4 o ddyddïau arbennig, a phob dydd gwener yn y flwyddyn (ond dydd nadolig) heblaw y rhai yn y grawys ydynt 46.

* Gwelwch y calendar a thablen y gwyllïau, &c. O's dywedir, ni amcenir hwynt i gyd i'w cadw yn sanctaidd, atebir, fod y canon 13 yn gorchymmyn yn dynn y cadwriaeth o honynt fel dydd yr Arglwydd; o's tybir yn awr yn afreidiol i'w cadw, pa ham na ddiddymir hwynt?

Nodwch, Y mae'r rubric yng ngwasanaeth y cymmun yn rhwymo'r curad, yn ebrwydd yn ol darllain y gredo Nicene, i gyhoeddi i'r bobl pa ddyddïau gwyl neu ympryd fydd i'w cadw yn yr wythnos ganlynol.

H. 81. *Oni chedwir rhai o'r gwyllïau hyn gyda pharch neillduol?*

A. Cedwir, dydd nadolig a gwener croglith, pan y mae yr cymmun yn yr holl eglwys, ac mewn llawer o honynt ond yn unig ar y dyddiau hyn, ar sul y pasg a'r sulgwyn, yng nghorph y flwyddyn.

Noda, Heblaw y rhai'n, y mae y rhan fwyaf o'r suliau yn y flwyddyn yn cael enwau neillduol, fel y maent yn eglwys Rufain; sef, y 1, 2, 3, a'r 4dd sul yn Adfent, a'r 6fed ar ei ol ef. Sul Septuagesima, y 3dd. o flaen y Grawys. Sexagesima, yr ail o flaen y Grawys. Sul Cwincwagesima, y nefaf o flaen y Grawys. Sul y Drindod, a 25 o suliau ar ol sul y Drindod.

H. 82. *Pa beth a ddywed yr Ymneillduwyr yn erbyn apwyntiad y diwrnodau gwyliau hyn?*

A. 1. Y mae yn amhosibl i gadw llawer o honynt, heb esgeulusiad beius o achosion y byd hwn.

2. Y mae'r cadwriaeth o honynt yn meithrin coel-grefydd, ac y maent yn ddirmyg mewn ystyr ar Ben mawr yr eglwys, yr hwn ni orchymynodd i gadw un diwrnod yn sanctaidd, ond yr hwn sydd yn atgoffa ei atgyfodiad.

3. Y mae rhai rhannau o'r ysgrythur yn gadarn yn eu herbyn, yn enwedig Gal. iv. 9—11.
 “ Pa fodd yr ydych yn troi at y gwyddorion llefsg
 “ a thlodion. Cadw yr ydych ddiwrnodau a
 “ misoedd, ac amferoedd, a blynnyddoedd. Y
 “ mae arnaf ofn am danoch, rhag darfod i mi
 “ boeni wrthyach yn ofer.”

H. 83. *Pa beth a ddywedir yn neillduol yn erbyn cadw gwyliau i'r seintiau?*

A. Mae'n ymddangos fel addoliad i'r yspryd-oedd a berffeithwyd, a arferir yn eglwys Rufain; ac felly yn arwain i Babyddiaeth, o ba le yn eglur y daeth ef.

H. 84. *Pa beth sydd yn hynod mewn perthynas i'r lle o gyflawni addoliad cyboeddus yn yr eglwys?*

A. Darllenir y gweddïau cyffredin yn y cor, yr hwn sy'n gyffredin islaw'r gadair-ymadrodd,
 ymha

ymha un y traethir y bregeth. Cyflawnir gwasanaeth y bedydd wrth y bedydd-faen, ag sydd yn sefyll ym mhen gorllewinol yr eglwys, at ba un y mae'r gweinidog yn myned o'r cor, ar ganol y gweddïau. Felly ar rai achosion at yr allor, lle darllenir y gorchymynion, yr eplolau, yr efangylau, a'r offrymiad, sef rhannau o'r ysgrythur sydd yn canmol haelioni i'r tlawd ac i'r offeiriaid, ag sydd glir tra y byddont yn cael eu darllain; o blegyd, fe ddywedir, mai rhannau o wasanaeth y cymmun ydynt, er na bydd yno gymmun, ac er bod yr allor mor bell mewn rhai eglwysi oddiwrth y gynulleidfa, fel na's gall llawer o'honynt glywed dim. Yno hefyd y cyflawnir rhan o wasanaeth priodas, yr hon yn ddiammeu a gafodd ei dechreuad oddiwrth Babyddiaeth, gan wneud prodas yn un o'r saith sacrament. Ni all yr Ymneillduwyr lai nâ beio ar y cyfryw arferion, fel gweddillion alaethus o'r hen goel-grefydd.

Nodwch, Y mae'r Rubric yn gofyn i'r offeiriad sefyll o du gogledd yr allor.——O's gwrthddadleuir yn erbyn yr Ymneillduwyr, eu bod yn afreolaidd yn eu gwaith yn priodi wrth yr allor, atebir, eu bod yn ystyried priodas yn beth gwladaidd; ac am hynny hwy a allant ymostwng i ewyllys y swyddog gwladol, mewn perthynas i'r lle, yn gyftal ag i amgylchiadau eraill o'r gwasanaeth hyn.

H. 85. *Pa beth yw swydd meichiau (neu, fel y gelwir hwy'n gyffredin, tadau a mamau bedydd) ym medydd babanod?*

A. Dywedir fod y meichiau yn gyntaf wedi eu gosod, gyd â'r rhieni yn amfer erledigaeth, mewn rhwymau dros ymddygiad crist'nogol y plentyn, fel meichniaeth, o's byddai y rhieni naill ai yn marw, neu yn gwrthgilio. Ond yn awr hwy a gymmerant yr holl rwymau arnynt eu hunain, yr hyn sydd yn agored i lawer o wrthddadleuon.

Noda, Nid oes gennym ni ddim hanes am dadau bedydd yn gynt nâ'r pummed cant.

H. 86.

H. 86. *Pa beth yw'r pethau pennaf sydd yn erbyn y fwydd meichiau?*

A. 1. Mae yn cae allan y rhieni oddiwrth ofalu dros ymddygiad eu plant eu hunain, y rhai yn gyffredin ydynt y mwyaf cymmwys i ymrwymo, a rhai gwedi'r cwbl, sydd raid cael y gofal mwyaf yntho.

Nodwch, Y mae'r rhieni yn cael eu cae allan yn bendant o fod yn feichiau trwy'r canon 29.

2. Caled yw gorfod parottoi tri o feichiau * dros bob plentyn a fedyddir, pan nad oes rhwymau ar neb i gymmeryd y fwydd arnynt.

3. Chwanegiad dynol at ordinhad Crist yw, ac ammod newydd o gymmundeb; canys ni ellir bedyddio neb yn eglwys Loegr heb feichiau.

Nodwch, Fe gyd-oddefir â hwynt mewn hanner bedydd prifat; dros ba un y mae yn anhawdd i ddirnad unrhyw fail refymmol.

4. Y mae y rhwymau o'r fath natur, fel na's gall neb yn llythyrenol eu cyflawni; canys y mae'r meichiau yn enw'r plentyn yn proffesu credo yn amrywiol erthyglau crist'nogol, ac yn addaw, "ymwrthod â'r diafol, a'i holl weith-
"redoedd, &c." yr hyn sydd gyftal ag addaw y gwna y plentyn hyn oll: am hyn ni all y dyn goreu ar y ddaear fod yn atebol. Pa fodd bynnag, ystyr lleiaf o'r geiriau a all fod addewid difrifol y meichiau i gymmeryd mawr ofal i arfer pob cymmwys-foddion i ddwyn y plentyn i ddeall a chredu erthyglau'r ffydd grist'nogol, a maentuwmio gwir grist'nogol dymmer ac ymddygiad. Ond

5. Y mae'r rhwymau hyn yn rhy bwysfawr i neb fyned tanynt, ag nad ydynt yn bwriadu cym-

* Rhaid bod dau dad-bedydd dros bob plentyn gwrryw, ac un fam-fedydd; un tad-bedydd a dwy fam-fedydd dros bob benyw.

cymmeryd y gofal pennaf am ymddygiad y plentyn ; yr hyn ni ellir feddwl bod dynion yn gyffredin yn bwriadu neu ychwaith yn gallu. Gellir feddwl yn union fod llawer o ddynion anystyriol, anwybodus ac anfoesol, trwy angenrheidrwydd o gael meichiau, ac o ddiffyg cael gwell, yn fynych y temtir hwy i ragrith ac i gellwair â Duw yn grefyddol, trwy addaw yr hyn ni feddyliafant erioed ei gyflawni. Ac fe wyddus mai fel hyn y mae yn bod yn gyffredin. Ac fel hyn

6. Y mae bedydd yn fynych yn cael ei wneuthur yn achos o bechod, neu yn cael ei droi yn chwedl, ac ar y goreu yn dirywio i seremoni berffaith.

D O S P. V.

Am Subscripsiwn E R T H Y G L A U.

H. 87. *PA* beth yw'r ammodau, ar ba rai y derbynir gweinidogion i eglwys Loegr?

A. Y mae yn rhaid iddynt oll subscirbo a thystiolaethu eu cydsyniad calonnog, i gorph o erthyglau crefyddol, o gyfansoddiad dynol (a elwir yn gyffredin y deugain erthygl ond un *) fel heb gynnwys dim yn wrthwynebol i air Duw.

• Y mae eu titl fel hyn ; “ Erthyglau a gyttunwyd “ arnynt gan yr archeſgobion a'r eſgobion o'r ddwy dal- “ aith, a'r holl offeiriaid yn y gymmanfa a gynhaliwyd “ yn Llundain yn y flwyddyn 1562, er rhagflaenu am- “ rywiaethau mewn barn, ac er cadarnhau cyd-syniad “ mewn perthynas i wir grefydd.”

Y mae'r brenin yn ei gyhoeddiad o flaen yr erthyglau yn “ gwarafun i'w ddeiliaid caredig yr amrywiaeth lleiaf “ oddi wrthynt, neu ofod eu meddwl eu hunain arnynt, “ ond yn gofyn iddynt eu deall yn yr ystyr llythyrenol a “ gramadegaidd.”

H. 88. *Oni chaniatteir yn gyffredinol, fod yr Erthyglau hyn yn iawn gred? Am bynny, pa ham y mae Ymneillduwyr yn dywedyd yn eu herbyn?*

A. Nid ynghylch yr ystyr y mae'r ddadl (caniatteir yn gyffredinol eu bod yn galfinistaidd)) ond ynghylch yr awdurdod a gymmerir ganddynion ffaeledig, i gyfansoddi erthyglau ffydd i eraill i'w subscribo fel cymhwysiad angenrheidiol i bregethu yr efengyl: y mae eglwys Loegr yn bendant yn cleimio hawl yn yr awdurdod hwn.

Gwel Erthygl xx. "Y mae i'r eglwys allu i ofod cyn-
" heddfau a seremoniau, ac awdurdod mewn amrafaelion
" ffydd." Mewn perthynas i wirionedd neu anwir y dywediad hyn, y mae'r dadl fydd rhwng yr eglwys a'r Ymneillduwyr yn troi.

¶ Y mae llawer o bethau neillduol yn yr erthyglau hyn, y rhai nad ydynt yn perthyn i ddadl y Calfinistiaid, ac yn enwedig ymhlith yr Ymneillduwyr, i'r rhai ni allant subscribo. Fe roddodd yr amgylchiad hyn annogaeth newydd i weinidogion yr Ymneillduwyr i geisio yn ddiweddar gan y parliament esmwythad yn achos subscripsiwn; ac y mae o hono ei hun yn ymddiffyniad digonol yn erbyn eu bod yn cael eu cynhyrfu i hyn oddiwrth eu gwrthwynebiad i farn calfinistaidd. Byddai hawdd i gael llawer o bethau neillduol yn yr erthyglau ag y fyddai yn anhawdd i un Ymneillduwr call a chydwybodol i subscribo: caiff un siampl wasanaethu yma. Erthygl 23. Nid cyfreithlon i neb gymmeryd arno swydd ar gyoeedd heb alwad i'r gwaith hwn gan ddynion mewn awdurdod.

H. 89. *Pa beth a wrthddadleuir yn erbyn hyn yn neillduol?*

A. 1. Na roddodd Crist erioed y fath awdurdod i ddyn neu gorph o ddynion.

2. Ni's gall neb fod yn gymmwys iddo, oddi-eithr ei fod yn anffaeledig.

3. Ei fod yn drosedd yn erbyn rhyddid crist'nogol, ac yn tueddu i rwystro ymofyniad diduedd am y gwirionedd.

4. Gall fod yn foddion i gynhyddu a chadarnhau cyfeiliornadau; ac o angenrheidrwydd
i fod

i fod felly mewn gwahanol eglwyfi, y rhai fydd ganthynt oll (ac eglwys Rhufain ymhlith eraill) ogyfuwch hawl i ofyn subscripsiwn i'w barnau eu hunain.

5. Y mae yn tueddu i gadw rhai dynion ymofyngar cydwybodol, a dynion cymmwys allan o'r eglwys, tra y mae yn derbyn llawer un segur, anwybodus, a budr-elwog, y rhai fydd naill ai'n cymmeryd gwirionedd yr erthyglau ar antur; neu, o rai, i ateb eu dibenion eu hunain, a subscriber unrhyw gorph o erthyglau eraill a fyddai yn wrthwyneb i'r rhai hyn.

H. 90. *Beth yw y rheswm pennaf fydd gan yr eglwyswyr dros ofyniad subscripsiwn?*

A. Ei fod yn angenrheidiol er mwyn diogelu unffurfiad barn ymhlith eu gweinidogion.

H. 91. *Pa beth a atebir i'r rheswm hyn?*

A. Nid yw unffurfiad barn yn angenrheidiol tu ag at adeiladaeth crist'nogol, ac nid yw byth yn ddisgwyliadwy yn y 'stad bresennol.

2. Pe byddai felly, nid yw gofyn subscripsiwn erthyglau yn ffordd o ddiogelwch, canys nid yw yng ngallu cyfraith eglwyfig i gyfnewid barn dynion, er y gall gyfnewid eu proffes.

3. Y mae ystyr yr erthyglau eu hunain yn ddadleuol, ac y mae dynion o wahanol farnau yn proffesu yn oneft i'w subscribo.

4. Tybygid nad yw eglwys Loegr yn gofalu cymmaint ynghylch unffurfiad ffydd ei hoffeiriaid, ag yw am unffurfiad subscripsiwn; canys er bod yn ofynol i bawb subscribo'r un erthyglau, ni wneir un ymofyniad, pa un a'u bod yn pregethu yn gyttunol â hwynt, nac ychwaith un fulw o'r rhai a bregethant yn eu herbyn.

H. 92. *A oes yn wir gwahaniaeth barn ymhlith yr offeiriaid er subscribo?*

A. Y mae gwahaniaeth mor fawr mewn barn ymhlith offeiriaid yr eglwys sefydledig, mewn per-

perthynas i'r athrawiaethau, ag fydd rhwng unrhyw gorph arall o weinidogion, fel yr ymddengys yn eu pregethau a'u ysgrifenadau, yr hyn fydd yn achos o lawer o ddadl yn eu plith; ac o herwydd eu bod yn subscribo yr un erthyglau, fydd yn achlysur o ddifwyno eu gilydd yn ffaidd.

H. 93. *Onid yw'r Ymneillduwyr yn gofyn cyffes ffydd gan eu gweinidogion pan yr ordeinir hwynt?*

A. Ydynt, y rhan amlaf o honynt yn disgwyl am dani, a rhai nid ydynt. Ond y mae hyn yn beth gwahanol iawn oddiwrth ofyn subscripsiwn i ddull neillduol o eiriau, a chae allan o'r weinidogaeth y sawl ni allant mewn cydwybod subscribo iddynt. Maent yn gadael i'r gweinidog i amlygu ei feddwl yn ei ffordd ei hun.

Y mae'r gweinidog ag fydd yn gofyn cyffes gan yr hwn a ordeinir, yn gyffredin yn cymmeryd gofal i hyf-pysu, nad yw yn tra awdurdodi ar ei ffydd ef, ac nad yw yn gofyn ei gyffes fel ammod anhepgorol o ordeiniad. — Yn wir nid yw'r fath ofyniad oddiwrth weinidog am ei farn yn y pethau pennaf, pan y mae efe yn myned i aros gyd â chynulleidfa, ddim mwy na challineb yn cyfarwyddo'r bobl i ofyn, a'r gweinidog i roi, er mwyn attal anesmwythder yn ol llaw; ac y mae yn tueddu i wneud argraffiadau syml a buddiol ar feddwl y gweinidog a'r bobl.

H. 94. *A ofynir dim arall gan yr offeiriaid, heblaw subscribo y 39 erthygl?*

A. Gofynir; y maent dan rwymau i fynegi eu cred, nad oes dim yn y llyfr gweddi cyffredin, a'r llyfr ordinasiwn, yn wrthwynebol i air Duw.

H. 95. *Pa beth fydd yn afresymmol yn hyn?*

A. Anhawdd yw meddwl fod llyfr mor fawr a gyfansoddwyd mor fuan ar ol y diwygiad oddi wrth Badyddiaeth ym mhob peth yn berffaith gyd-unol â Duw; neu fod i gorph mor fawr ag yw'r offeiriaid, yn debyg i gredu ei fod ef felly; neu yn wir i fod y cyfryw grediniaeth yn angenrheidiol

rheidiol i'w gwneud hwy yn weinidogion cymmeradwy a buddiol i Iesu Grist, neu mewn un ystyriaeth yn tueddu i ddaioni'r eglwys.

H. 96. *A ydyw'r eglwys yn gofyn un peth yn ychwaneg oddiwrth y gwyr eglwysig cyn eu hurddo?*

A. Ydyw; y maent yn rhwym i dyngu ufudd-dod i esgob yr ordinari a'i olynwyr, ym mhob peth a ofynir yn y canonau. Hyn a elwir yn ufudd-dod canonaidd.

Nodwch, Nid yw'r llw o ufudd-dod canonaidd yn cael ei benderfynu yn ol y canonau 1603 (o rif 141) canys y mae llawer o'r hen ganonau pabaidd mewn grym. Ac fe gyttunir agos yn gyffredinol fod y canonau yn y flwyddyn 1640, yn rhwymo'r offeiriaid.

H. 97. *Pa beth a ddywedir yn erbyn y gofyniad hyn?*

A. O blegyd nid yw'r testament newydd yn gofyn oddiwrth weinidogion Crist y fath ymof-tyngiad i'w gilydd, neu i un blaenor dynol; ac o herwydd bod rhai o'r canonau hyn y cyfryw ag na's gall llawer o weinidogion dysgedig a chydwybodol ddim ufuddhau iddynt.

Y mae'r offeiriaid, ymhlith pethau eraill, yn rhwym trwy'r canonau hyn, pa bryd bynnag y myn yr esgob neu y rhaglaw, i gyhoeddi dedryd o ysgymmundod yn erbyn y sawl a anturia ddywedyd dim yn erbyn y llyfr gweddi cyffredin, neu wadu neb o'r 39 erthyglau, neu ddirmygu neb o seremoniau'r eglwys, neu wadu awdurdod yr arch-esgobion, y deaniaid, yr archdeaniaid, &c. neu a haero fod cynnulleidfaoedd yr Ymneillduwyr protestanaidd yn wir eglwys. Y mae'r ysgymmundod yn yr holl achosion hyn yn hollol. Gwel y canonau yn y flwyddyn 1603, No. 2—12.

Ymhlith llawer o waharddiadau manol yn y canonau, y mae y rhai'n; "Nid oes i un gweinidog, heb gennad neu "arch yr esgob, apwyntio neu gynnal un cwrdd i bre- "gethu, neu ymgeisio ar un ystyriaeth, fwrw allan gyth- "raul neu gythreuliaid, Can. 72."

H. 98.

H. 98. *Yn gymmaint ag mai'r offeiriaid yn unig sydd yn rhwym i subscribo a declario, pa raid i'r bobl ddywedyd yn erbyn eu cydffurfiad hwynt?*

A. 1. Nid yw yn rheswm digonol iddynt hwy, fod yr eglwys yn gofyn y fath ammodau afresymmol ac anysgrythurol o gyd-ffurfiad oddi wrth yr offeiriaid, y rhai ydynt oll yn rhwymedig i bregethu yr unrhyw athrawiaethau, pa un ai'n wirionedd neu ynteu yn gyfeiliornad y barnant ef, neu i dorri trwy y rhwymau mwyaf pwyfig.

2. Ymhellach, y mae'r elw bydol ag sydd yn gyfylltiedig â'r cyfryw subscripsiynau, yn brofedigaeth gadarn i gellwair, ac yn tueddu i ddwyn i'r eglwys ddynion a fyddo fwyaf anghymmws i gymmeryd gofal eneidiau, yn gystal a chadw allan y rhai mwyaf cydwybodol, y rhai a gymhwyfir oreu i'r cyfryw ymddiried.

3. Gweddus yw bod pob dyn oneft yn dwyn ei dyftiolaeth yn erbyn pob math o drais-osodiad mewn achosion crefydd, er nad ydyw ef ei hunan yn union-gyrch yn cael ei niweidio yntho, er ffafrio ac annog y cyfryw weinidogion ag sydd ar gyfrif y cyfryw osodiad yn gorfod ymadael â'r eglwys, o's bydd ganthynt gymhwyfiadau angenrheidiol i'w fwydd.

D O S P. VI.

Yngbylch Dewisiad GWEINIDOGION.

H. 99. *P*A fodd y mae cynnulleidfaoedd yn cael gweinidogion yn eglwys Loegr?

A. Y mae llawer o fywiolaethau § (fel y gelwir hwynt) ar law y brenin (fel y mae yr holl esgobaethau gan fwyaf yn bod); rhai ar law arglwydd canghellwr, rhai o eiddo'r esgobion, a rhai ar law yr uchel foneddigion a'r boneddigion. Fe ddichon pob un ag sydd â bywioliaeth gantho

ar ei law (yr hwn a elwir yn batrwn neu yn dadog) roddi i'r gweinidogion bynnag a'i fynno, ac nid oes gan y bobl ddim lle i ddywedyd yn ei erbyn, na'r esgob ychwaith i wrthod (ond mewn rhai achosion) ei dderbyn ef.

§ Pwrcafir y bywiolaethau hyn, ac yn gyffredin fe a'u cyhoeddir hwynt yn y papurau cyoedd.

H. 100. *Pa beth yw'r canlyniad drwg o'r peth hyn?*

A. Apwyntir yn fynych fel hyn weinidog yn dra annymunol i'r bobl, ac weithiau un a fyddo yn gywilyddus anghymmwyys i'w swydd: yn gymmaint a bod dyrchafiad yn fwy cyffredinol trwy ffafr na thrwy haeddiant, a bod anrhegwyr bywiolaethau (weithiau yn ddynion digrefydd) yn fwy awyddus am gael gweinidogion yn eu plwyf, a fydd yn gymdeithion dymunol, ac yn gwafanaethu mantais gwladol yn hytrach nâ rhai a fyddant yn ffyddlon i eneidiau dynion.

H. 101. *Ym mha fodd y mae Ymneillduwyr yn barnu y dylid cael gweinidogion?*

A. Barnant nad oes neb pwy bynnag wedi cael yr awdurdod i ddodi gweinidog ar eraill, ond bod gan bob cynulleidfa hawl i ddewis drostynt eu hunain.

H. 102. *Pa fodd yr amddiffynir y farn hon?*

A. Y mae yn ymddangos mor resymmol y dylai pob dyn ddewis eu gweinidogion eu hunain, ag yw iddynt ddewis eu cyfreithwyr neu eu physygwyr eu hunain. Yn wir y mae cymhell- iad yn y peth cyntaf yn fwy afresymmol nag yn yr un diweddaf, yn gymmaint a bod achos enaid yn fwy pwysfawr nâ'r eiddo'r corph.

H. 103. *Onid yw yn well i'r offeiriaid fod y bobl yn rhwym i dderbyn y sawl fel hyn a anfonir at-*

A. Ydyw, yn ddieu, ar ystyriaeth amferol i'r cyfryw ag sydd mewn parch â gwyr mawrion heb ddim ganddynt i'w canmol i'r bobl; ond
nid

nid yw er lles y cyffredinolrwydd o'r offeiriaid, neu y rhai mwyaf haeddianol o honynt, pa faint llai i'r eglwys; canys y mae gwir ragoriaeth character, yn enwedig gostyngeddwrwydd a ffyddlondeb yn y swydd sanctaidd, yn hytrach yn rhy fynych yn fwy o rwystr i ddyrchafiad nag y mae yn foddion i'w gael ef. Pe byddai dewisiad gweinidogion yn bod yn y bobl, yn gyffredinol y pregethwyr goreu a gaent y blaenoriaeth, ac y byddai fel hyn yn annogaeth rymmus i ymdrech i ragori ymhlith yr offeiriaid.

H. 104. *Onid yw dewisiad gweinidogion ymhlith yr Ymneillduwyr yn fynych yn flin, ac weithiau gyd ag ymrysonau ac anghydfod?*

A. Ydyw yn ddieu weithiau, ond nid yw hyn mewn cymhariaeth yn fynych yn bod, pa faint llai dan angenrheidrwydd i fod felly. Pa fodd bynnag nid yw hyn yn wrthddadl digonol yn erbyn peth o bwys, o herwydd y dichon fod rhai anhawfderau yn cyd-fyned ag ef: fe fyddai yr un gwrthddadl yn erbyn dewisiad aelodau parliament.

H. 105. *Ond a ydyw'r bobl yn iawn farnwyr ar gymhwysiadau gweinidog?*

A. Yn gyffredinol, tybygid eu bod yn gyftal barnwyr drostynt eu hunain, yn hyn, ag yw perchennogion bywiolaethau drostynt hwy, y rhai fydd yn fynych yn ddieithriaid hollol i'r plwyf-ogion. O's barnant ar gam mewn unrhyw beth, nid ydynt yn gyfrifol i un awdurdod dynol ond i Dduw yn unig; ac o's methant yn eu dewisiad o un a f'o yn anghymmwyys, hwy a allant ei droi ef heibio pryd y mynnont.

H. 106. *A ydyw'r ysgrythur, yn un lle, yn rhoddi hawl i'r bobl i ddewis eu gweinidogion eu hunain?*

A. Tybygid mai hawl naturiol yw; am hynny, fe ddylei y rhai a fynnant eu difuddio hwynt brofi yn eglur a roddodd yr ysgrythur y fath awdur-

awdurdod iddynt. Pa fodd bynnag, y mae yr ysgrythur yn eglur ac yn gyflawn iawn yn ymddiffyn hawl y bobl i ddewis eu gweinidogion.

Dywedir am weinidogion eu bod yn weision yr eglwys, 2 Cor. iv. 5. Ac fe gynghorir Crist'nogion beidio credu pob yspryd, ond i brofi'r ysprydoedd, pa un ai ydynt o Dduw ai peidio, 1 Ioan iv. 1. i ochelyd gau brophwydi, Mat. xxiv. 28. Ac i edrych pa fodd y clywant, Luc viii. 18. yr hyn ni's gallant wneuthur o's ydynt yn rhwymedig i ufuddhau i'r rhai'n fel eu blaenoriaid ysprydol, sy'n cymmell dynion eraill arnynt.

Pan ddewiswyd apostol yn lle Judas, fe fu'r holl gorpholaeth disgyblion yn yr achos, Aët. i. Ac ni ddewiswyd y faith Diacon gan yr Apostolion eu hunain, ond gan y bobl a'r lliaws gynnulleidfa, Aët. vi.

H. 107. *Onid all plwyf symmud offeiriad, ag sy'n waradwyddus anfoesol neu anwybodus?*

A. Nid heb wŷs iddo ddyfod ger bron llys ysprydol; penderfyniad barn yr hon sydd mor hwyr-drwm a choftfawr, ag i ddigalonni dynion cyffredin i osod eu hachwyniadau ger bron y cyfryw.

D O S P. VII.

Yngbylcb DISGYBLIAETH EGLWYS.

H. 108. **P**A beth yw barn yr Ymneillduwyr mewn perthynas i ddisgybliaeth yr eglwys sefydledig?

A. Barnant mai cywilyddus a llygredig ydyw.

H. 109. *Pa gymmwysderau a ofynir gan yr eglwys oddi wrth y rhai a ddeuant at fwrdd yr Argwydd?*

A. Ni wrthodir neb, pwy bynnag, a gonffirmwyd, ac heb eu hyfgymmuno, er eu bod yn euog o feiau gwaradwyddus, a llawer o honynt yn cael, i'e yn rhwymedig i gyfrannogi, megis gymmwysder i fwydd wladol, pan y mae y rhefwm mwyaf i gredu nad oes ganddynt ddim undiben amgen.

H. 110.

H. 110. *Etto oni all y gweinidog beidio rhoddi y sacrament i'r rhai y gŵyr efe, a'r plwyfolion, eu bod yn ddynion o fywydau anfoesol?*

A. Na all; o's pall yr offeiriad y sacrament i'r pechadur mwyaf gwaradwyddus yn y plwyf, efe a ddichon apelio i'r llys eglwyfig, ac o's gall ef gael ffafr y canghellwr, efe a all beri iddynt roddi y cymmun iddo, er gwaethaf y gweinidog, ie, a'r esgob ei hun ni's gall ei rwystro ef rhagddo.

H. 111. *Pa beth a fyddai y canlyniad, o's parhai y gweinidog, o achos cydwybod, i ballu cyfrannu i bechadur gwaradwyddus, neu i un a fyddo am swydd tan y llywodraeth?*

A. Efe a fydd yn ddarostyngedig i ddiswyddiad dros amser, ac i ysgymmundod hefyd, o's na chydysynia efe.

H. 112. *A ydyw'r eglwys yn caniattau i ddal dim fulw ar anfoesoldeb ei haelodau?*

A. Ydyw; ond ni's gall y gweinidog na'r gynnulleidfa ddisgyblu, ond rhaid dwyn eu beiau o flaen llys ysprydol, lle y mae canghellwyr yn farnwyr, y rhai sydd yn fynych yn ddynion heb urddau, barn pa rai a faif mewn cyfraith, er ei fod yn wrthwyneb i farn yr esgob.

H. 113. *Pa feiau sy' o fewnterfyn y cwort ysprydol?*

A. Godineb, simoniaeth, sef gwerthu a phrynu bywiolaethau, heresi, fism, cabledd, anudoniaeth, esgeuluso'r sacramentau, &c.

H. 114. *Pa gospedigaethau a roddir ar y rhai sydd yn euog o'r fath feiau?*

A. Rhai cnawdol yn bennaf, heb fail efangylaidd, sef ffeiniau, carcharau, diswyddiad ac ysgymmundod; ac y mae y diweddaf yn fwy cnawdol nag un o honynt, a'i ganlyniadau yn fwy echryslon.

H. 115. *Pa beth yw canlyniadau yr ysgymmundod?*

A. Nid yn unig nacau y sacrament i'r ysgymunedig, ond pallu iddo gennad i uno mewn gweddi

gweddi yn yr eglwys, a'i draddodi i'r cythraul :
torrir ef ymaith hefyd (trwy yr ysgymmundod
mwyaf) oddiwrth fasnach â Christ'nogion mewn
achosion bydol ; ac o's bydd i un ymddiddan ag
ef, gwedi iddo gael rhybudd, efe hefyd a gaiff ei
ysgymmuno. Ni ddichon gael cwyn mewn cyf-
raith ar neb, na bod yn dyft mewn un llys, nac
yn ddadleuwr dros arall. Ac o's parha efe yn
ystyfnig dros ddeugain niwrnod, y mae ef yn
cael ei ddanfon i garchar trwy ysgrifen y brenin,
ac aros yno ne's iddo wneud iawn am ei fai i'r
eglwys ; ac o's marw a fydd cyn hynny, fe ballir
iddo gladdedigaeth grist'nogol.

H. 116. *I ba ddynion y mae awdurdod y cwrt
ysprydol yn cyrraedd?*

A. Nid yn unig proffeswyr yr eglwys sefyd-
ledig (pa un a'i bod yn derbyn y sacrament ai
peidio) ond weithiau pawb Ymneillduwyr, ac
weithiau yn ysgymmuno y rhai na fuont erioed
yn aelodau o honi.

H. 117. *A ydyw yr eglwys yn trin dynion gyda
chreulondeb am y beiau uchod?*

A. Yn anfynych iawn, oddieithr eu bod yn
ddynion abl, y rhai a ddichon attal yr achwyn-
iadau trwy rym eu pyrfaeu ; ac mewn trefn i
dreisio arian lawer oddiwrth y cyfryw, yn gywi-
lyddus y cafodd achosion eu trin yn y cwrt hyn ?

H. 118. *Ond yn gymmaint a bod hyn yn fwyaf
yn perthyn i gwert yr esgob, oni all ef attal unrhyw
achos, o's barna ei fod yn cael ei drin yn anghyfiawn.*

A. Na all ; y canghellwr yw yr llywod-
raethwr pennaf yn y cwrt hyn, heb fod yn dda-
roftyingedig i gael ei attal neu ei gyfarwyddo yn
ei achosion barnol, ond yn rhoddi y farn ddi-
weddaf mewn achosion ysgymmundod.

H. 119. *Pa fath ddisgybliaeth y mae'r eglwys
yn ymarfer â hi mewn perthynas i'w gweinidog-
ion ?*

A. Y

A. Y cyfryw ag fydd yn dra benrhydd a gwaradwyddus, ni chymmerir ond ychydig ofal i rwyfiro rhai anghymmwyys i ddyfod i mewn i'r eglwys, nac ychwaith i'w bwrw hwynt allan.

H. 120. *Pa gymbwysderau a ofynir oddiwrth yr offeiriaid, mewn trefn iddynt gael urddiad?*

A. Gofynir, yn ol y canonau, iddynt fyned dan holiad gan yr esgob*, mewn perthynas i'w dysgeidiaeth, a chael iddo lythyr canmoliaeth oddiwrth dri o offeiriaid mewn perthynas i'w hymddygiad moesol. Ond y mae yn gwbl hyf-pys, nad yw yn beth anhawdd i ddynion o gyn-nysgaeddiadau gwael i gael, mewn perthynas i'r ddau beth hyn, mewn trefn i gael urddau a byw-iolaethau breision.

* *Noda*, Gwaherddir pob esgob i ordeinio un dyn, oddi eithr yr hyn lleiaf o's na fydd yn abl i roi hanes o'i ffydd, yn ol 39 erthyglau, yn Lladin, a'u cadarnhau hwynt yn ddigonol tiwy yr ysgrythurau, Can. 34. Ond y mae yr esgobion yn ei gweled hi yn angenrheidiol i'w hesgusodi hwynt yn hyn; ychydig ofal a gymmerir yn y prif ysgol-ion yn ymddygiad i fynu yr offeiriaid, fel y mae llawer o honynt yn dyfod am urddau heb allu rhoddi y fath dystiolaeth. Y mae gofid amlwg esgob *Burnet* ar y pen hwn yn dyf; "Gofid a llwyth fy mywyd (eb efe) yw wyth-
" nosau y grawys. Y rhan amlaf o'r rhai a ddeuant
" gael urddau, ydynt yn anwybodus i radd anghredadwy
" i'r rhai nad oes achos iddynt ei wybod ef, &c."

H. 121. *A ydyw gweinidogion anwybodus a anfoesol yn cael eu dioddef yn yr eglwys?*

A. Er bod y canonau mewn perthynas enwau da ac ymarweddiad yn fanol ac yn ddai iawn†, etto y mae yn dra hyfys mai ychydig o fulw fydd arnynt. Pan gedwir ffurfiau a sere-moniau yn fanol, y canlyniad yw, bod llawer o'r offeiriaid yn dra gwaradwyddus yn eu moesolau, yn gyftal ac yn ddiffygiol iawn yn eu gwybodaeth a'u diwydrwydd mewn astudrwydd. ||

† Ni fydd i un gwr eglwyfig fyned i neb tafarnau, na dai diod, na rhoi eu hunain i yfed neu feddwach, g
dreul

dreulio eu hamfer yn segur, ar hyd y dydd neu'r nos, yn chwareu cardiau, deisiau, neu unrhyw chwareuyddiaeth anghyfreithlon arall : ond ymdrechu yn wastad i adeiladu eglwys Dduw, gan ddwyn ar eu meddwl bob amser, y dylent ragori ar eraill mewn purdeb buchedd, &c.

¶ *Nodwch*, Dylid hefyd addef, ac fe addefir hefyd gyd â hoffer, bod llawer o honynt yn ddynion o ddysgeidiaeth ragorol, ac o dduwioldeb siamplaidd. Addefant, mewn gofid, y gwirionedd o'r hanes athrist uchod.

H. 122. *A oes neb o'r offeiriaid yn cael mwynhau bywiolaethau ag sydd yn esgeuluso dyledswyddau cyboeddus eu swydd?*

A. Oes; y mae llawer o honynt yn mwynhau elw mawr (yn dal llawer o fywiolaethau gwerthfawr, heblaw lleoedd o elw yn yr eglwys) rhai ydynt yn anfynych iawn, neu byth yn pregethu†, ac nid ydynt yn preswyllo o fewn llawer o filltiroedd o'u plwyfau; ond yn cyflogi curadiaid tlodion, am gyflog bychan iawn, i wanaethu § drostynt.

† Am yr esgobion y mae hyn yn wir yn fwyaf neillduol; meddyllir bod eu haml negesau eraill a'u goruchafiad yn eu hesgusodi rhag pregethu, oddieithr yn awr ac eilchwaith ar achosion neillduol. Ond y mae'r ysgrythur yn dywedyd fod pregethu'n rhan pennaf o swydd esgob. Tim.iii.2. 2Tim.iv.2. Ac fe ryddhaodd yr apostolion hunain oddiwrth negesau bydol, fel y gallent eu rhoddi hunain yn wastadol i weddi a gweinidogaeth y gair, 1Co. vi. 2-4.

§ Gwelwch y drwg hyn yn cael ei geryddu yn yr offeiriad gynt. Ezech. xlv. 8. Ac ni chadwasoch gadwriaeth mhethau cyfflegredig; eithr gosodasoch i chwi eich hunan geidwaid ar fy nghadwriaeth yn fy nghysleg, sef curadiaid. Gwel hefyd Esay lvi. 10, 11. Jer. xxiii. 30.

H. 123. *Pa beth a ddywed aelodau'r eglwys mewn ymddiffyniad o'i disgybliaeth?*

A. Y mae gorfod ar y call a'r diduedd o honynt gyfaddef ei bod yn dra llygredig; ac y mae llyfr gweddi gyffredin yn eu dysgu unwaith a y flwyddyn (sef ar ddydd mercher lludw) i gymuno adferiad disgybliaeth dwysol y brif eglwys.

H. 124. *Pa ham gan hynny na adferir y brif ddisgybliaeth?* A. Yr efgus a fu erioed, na oddef yr amserau 'mo honi. Ond y gwir yw, bod ddisgybliaeth yr eglwys mor llygredig, fel na's gwybwyd y rhai a ddymunai ddiwygiad pa le i ddechreu, a y mae rhai a ddylent ddiwygio ni chynnygant eiddo am fod gormod o'u mantais ynglyn wrth eu ffurfio fyllfa lygredig bresennol. Ac mewn trefn i ochro elyd y poen o ddiwygiad, neu ofni colli eu helyw hwy a fynnant ein perswadio ni fod pob peth o'w goreu fel y maent, neu ei bod yn beryglus i amgylchu canu diwygiad.

D O S P. VIII.

Casgliadau oddiwrth y cwbl.

H. 125 *P A gasgliadau a ellir dynnu oddiwrth y hanes uchod am eglwys Loegr?*

A. 1. Bod ei diwygiad oddiwrth Babyddiaeth yn amherffaith iawn, a'i bod hi etto yn rhy debygol i eglwys Rufain.

2. Gan hynny y mae yn weddus i'r rhai sydd ganthynt awdurdod yn yr eglwys, i wneud eiddo goreu, mewn trefn i ddwyn yn y blaen ddiwygiad; yr hyn ni feddylodd y diwygwyr cynntaf erioed y gadewid ef mor amherffaith; ac i ymestyn nio i berffeithio yr hyn a ddechreuasant hwy mewn rhagorol, gyd â mwy o anhawsdra a pherygl na y mae gan y rhai sy wedi dyfod ar eu hol yn eiddo hoes ni un achos i'w hofni; fel y gallai eglwys Loegr fod yn wir gyson eglwys brotestanaidd.

3. Tra y b'ont hwy, ar ba rai y mae y gwail hwn yn gorphwys, yn ymroi na chymmeron neb mesurau tu ag at ymhellach ddiwygio yn eiddo lwys, ond yn hytrach yn ymdrechu i gynyddu pethau fel ag y maent; dyledswydd anhepgorol.

ar y rhai nad ydynt yn cael eu boddloni, a chydwybodau yn anesmwyth dan gyd-ffurfiad, i ymneillduo mewn modd heddychlon.

4. Fe ddylai'r Ymneillduwyr fod yn ddiolchgar iawn i Dduw am, a bod yn ddiwyd i'r eithaf i ddefnyddio, y rhyddid y maent yn ei mwynhau o ymneillduo oddiwrth eglwys wladol, yr hon y tybiant fydd mor llygredig, ag i wasanaethu Duw mewn lleoedd o'u heiddynt eu hunain, mewn dull cyttunol i lais eu cydwybodau, ac fel y barnont, yn ol rheolau gair Duw, gan gyd-ymdeimlo ar yr un pryd, a gweddio dros eu brodyr protestanaidd pellennig ag fydd yn ymddisfaid o'r fraint hon.

5. Hwyl hefyd a ddylent fod yn ddiolchgar i'w llywodraethwyr gwladol, y brenin, a'r rhai fydd mewn awdurdod tano, trwy diriondeb pa rai y maent yn mwynhau breintiau lawer tu hwnt i'r hyn y mwynhaodd eu teidiau yn y terynasiadau o'r blaen, (er nad yw ond eu hawl naturiol) a thystiolaethu eu diolchgarwch trwy fod yn ddeilaid da, gan ymdrechu i gynhyddu daioni eu gwlad, a chadw ei heddwch hi, ym mhob peth fydd yn unol â pharch dyladwy i rydd-did y wladwriaeth.

6. Hwyl a ddylent fod yn ddianwadal yn eu hymlyniad wrth achos yr anghydfurfiad, yn ddwyn zel dros yr egwyddorion mawrion o honi, yn hael ac yn fywiog i'w chynnal a'i lledu, trwy fath foddion ag sy'n unol â heddwch, rhydd-did a chariad, gyda pharch dyladwy i'r achos duwiol yn eiddo ymarferol, a llwyddiant Crist yn gyffredinol, yd yn oed yn yr eglwys honno oddiwrth ba un maent yn ymneillduo.

Dylent garu dynion da o bob enw, a llawen-meronau "pan bregethir Crist, ac yr addolir Duw o yn y mewn yspryd," er bod y dull yn wahanol oddi wrth yr eiddynt hwyl, gan ddioddef yn synhwy rhagfarnau fydd yn deilliaw oddi wrth ddy

i fynu y rhai sydd yn fynych yn cael argraff rh
fawr ar y goreu o ddynion. Ond nid yw ysp
rhydd ddim yn gofyn fod dynion yn rhoi i fyn
eu hegwyddorion eu hunain, neu fod yn ddifatt
i'w hymddiffyn; ac ni ddylem ychwaith i gy
ymffurfio â seremonïau anysgrythurol, nac ymo
twng i ofodiadau dynol yn unig, o herwydd e
bod yn gymmeradwy gan y rhai y tybiom ni fyd
yn enwog am dduwioledeb, neu ychwaith i dd
athrawiaethau sylfaenol yr efengyl ar y cyf
hynny.

Haeddai ystyriaeth ddifrifol llawer o'r Ym
neillduwyr yn y dyddiau presennol, pa un
ydyw eu hyspyrd rhydd hwy yn gyfeiliorn
ai peidio, ac yn anghyttunol ag egwyddorion
hen Ymneillduwyr a gwir Brotestaniaeth,
hyn sydd yn eu harwain mŵr fynych i adael e
gweinidogion a'u heglwys eu hunain, a myne
wrando pregethiad yr offeiriad efangylaidd hyn
ny a gyfodasant yn ddiweddar yn eglwys Loeg
Haeddant barch mawr, ac yn ddiammeu, y m
yn weddus i ni ddymuno llwyddiant i'w llafur,
llawenhau ar bob arwyddion o hono, ymhlith
rhai a ddygwyd i fynu yn y ffordd o addoliad
fydledig. Ond (nid i wneud un cymhariaeth
rhwng eu pregethiad hwy a'n heiddo ni) o's y
ein hegwyddorion o un matter o bwys yn e
hymneillduad oddiwrth yr eglwys wladol (pa
a'u bod ai peidio, bydded i'r tu dalennau blaeno
ol benderfynu) y mae'n sicr fod yr Ymneillduw
hynny yn gwneud yn dra chwythig ag sydd y
ddifatter yn y peth hyn, ac yn anghofio i'w he
deidau rhagorol, pa rai y dywedant eu bod y
eu parchu, adael yr eglwys wladol, nid ar gyfr
athrawiaethau, ond ar gyfrif gosodiadau ar gyf
wybod, yr hyn sydd yn gwrth-daro yn erbyn
pennaeth Iesu Grist, a'r hyn y mae'r eglwys ho
etto yn parhau i'w wneuthur.